Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

ҚИШЛОҚ ҲАҚИҚАТИ

1988 йил 12 январь
СЕШАНБА
№ 9 (4.205).

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг газетаси

1974 йил 1 январдан буён нашр этилади ◆ Душанбадан ташқари ҳар куни чиқади ◆ Баҳоси 3 тийин.

М. С. ГОРБАЧЕВнинг

«Ляован» журнали редакцияси саволларига жавоблари

1987 йил декабрида Хитойдаги «Ляован» ҳафтаномаси КПСС Марказий Комитети Бош секретари М. С. Горбачевга саволлар билан мурожаат этган эди. Бу саволларга жавоблар янги йил арафасида редакцияга топширилди ва журналнинг иккинчи сонида эълон қилинади.

1. Савол. Халқаро вазиятнинг 1987 йилги ривожига назар ташлаб, бирон-бир қувончли силжишларни пайқаяпсизми? Сизнингча, қандай ташвишли масалалар ҳали ҳам мавжуд? Сиз келгуси йилга қандай умидлар боғлаяпсиз?

Жавоб. Ядрочи физиклар ҳозирги дунё бошдан кечираётган ҳолатни циферблат тарзида тасвирладилар, ундаги стрелканинг ўн иккига яқинлашуви инсоният қалтис пайтга нақадар хавфли равишда яқинлашганини кўрсатиб турар эди. Бу нохуш образ бўлса ҳам, аммо кучайиб бораётган ташвиш ҳиссиётини ифодалар эди.

Башарти тугаб бораётган йилни мана шу образ орқали таҳлил этсак, назаримда, бундай дейиш мумкин: гарчи принципиал янги вақт ҳисоби бошлангани ҳақида гапиришга ҳали эрта бўлса ҳам стрелка хавфли белгидан бирмунча олислашди.

Аввало мен Вашингтондаги Совет—Америка учрашуви якунларини назарда тутаяпман. Жаҳон аҳлининг диққат-эътиборини ўзига тортган бу учрашувнинг тарихий аҳамияти шубҳасиздир. Ядровий ракеталарнинг икки турини тугатиш тўғрисида биринчи бор битимга эришилди, шу тариқа реал қуролсизланиш жараёни бошланишига асос солинди, ядро қуролининг асосий, стратегик аслаҳахоналарини кўпроқ қисқартириш истиқболи очилди.

Буларнинг ҳаммасига дунёдаги психологик иқлим аста-секин ўзгариши, ақл-заковат ҳолатида бурилиш рўй бериши натижасида эришилди. Бу ўринда турли омиллар ўз ролини ўйнади. Улар орасида биз, жаҳон социализмининг халқаро муносабатларни соғломлаштиришга, нормаллаштиришга, умуминсоний туртки беришга қўшган ҳиссасини, чуқур ўзгартишлар, қайта қуриш, янгиланиш билан — ҳозир социалистик жамият тараққиётини фарқ қилдириб турган ҳамма нарса билан бевосита боғлиқ бўлган ҳиссани таъкидлаб ўтишга ҳақлимиз, албатта.

Ўз умрини яшаб бўлган ядровий тийилиб туришдек хатарли концепция ўрнини оладиган янги йўлни — оммавий қирғин қуролисиз дунёни барпо этиш истиқболини айни социализм таклиф этмоқда. Икки буюк социалистик давлат — СССР билан ХХР ядро қуролини биринчи бўлиб ишлатмаслик тўғрисида ўз ихтиёри билан мажбурият олганлиги ҳам тасодифий ҳол эмас.

Умуман ялпи сиёсий муҳит ўзгарганлигини йилнинг энг муҳим якуни, деб ўйлайман.

Вазиятни реалистик таҳлил этиб, ҳақиқатан ҳам хавф-хатарсиз дунё иморатига дастлабки ғиштлар қўйилмоқда, деб айтиш керак, албатта. Ҳали бу йўлда кўп тўсиқлар бартараф этилиши лозим. Эскича фикрлаш сарқитлари шу тўсиқларнинг энг катталаридир, шу эскича фикрларда мамлакатнинг кучи унинг қурол-яроғларидадир, деб талқин этилади; дунё таъсир соҳаларига бўлинган, деб тасаввур этилади, «бадавлат» Ғарб билан «камбағал» Жануб ўртасидаги катталашиб бораётган тафовут инкор қилинади. Маҳаллий можаролар ҳам шу билан боғланган, Совет Иттифоқи ҳамма жойдаги маҳаллий можароларни одилона сиёсий бартараф этиш учун курашиб келмоқда.

Ҳа, тўсиқлар катта, муаммолар жиддий. Бироқ тугаб бораётган йилда халқаро муносабатларга бахш этилган кучли ижобий туртки қурол-яроғларни чеклаш ва тугатишнинг бутун жабҳаси бўйлаб силжишнинг занжирсимон реакцияси учун имконият очади, бу гап ядровий ёки космик қуролларга, химиявий ёки «оддий» қуролларга тааллуқлидир. Бизнинг бутун фикр-зикримиз шу мақсадларга эришишга қаратилган. Бу ишда биз Хитой Халқ Республикаси билан ҳамкорликка умид қилишимиз табиий, дунё ишларидаги кўп нарса унинг сиёсатига боғлиқ.

2. Савол. Совет — Америка муносабатларининг ривожида қандай истиқболлар кўзга ташланмоқда ва Шарқ билан Ғарб ўртасидаги муносабатларнинг ривожида қандай тенденциялар бор деб ўйлайсиз?

Жавоб. Бизнинг назаримизда, олий даражадаги учинчи Совет—Америка учрашуви ва унинг якунлари натижасида истиқболлар яхшиланди. Бизнинг сиёсатимиз аслида қандайлигини, биз ҳақиқатан ҳам нималарни исташимизни, қайта қуришимизнинг маъноси ва мақсадлари нималигини американиклар яхшироқ билиб олдилар. Улар совет жамиятининг реалликларини ҳам, биз Америка халқини ҳурмат қилишимизни ҳам бевосита ҳис эта олдилар. Мана шуларнинг ҳаммаси келажак учун замин тайёрлайдиган умидбахш омилдир.

Биз аҳволни жўн тарзда талқин этмаймиз. СССР билан АҚШ турли социал системаларга мансубдирлар. Уларнинг муносабатлари шу системаларнинг ўзаро муносабатлари ёки, баъзан айтишаётганидек, Шарқ билан Ғарб муносабатлари бирмунча кенгроқ ва кўп қиррали мажмуасининг бир қисмидир. Бу мамлакат ҳам, у мамлакат ҳам ўзининг ноёб тарихий тажрибасига эга бўлиб, ўз идеологияси, турмуш тарзига эътиқодлидир. Уларнинг ҳар бири ўз иттифоқчиларига, давлатлар жуда кенг доираси билан, аввало ўз социал тузумига кўра яқинроқ бўлган давлатлар билан таркиб топган ўз алоқаларига эгадир.

Аммо бизнинг асримизда тафовутлар ва зиддиятларни мухолифлик учун баҳона ва асосга айлантирмаслик муҳимдир — янгича тафаккуримизнинг ўзак қоидаларидан бири ҳам мана шундан иборат. Янгиланиш, демократиялаш, ошкоралик жараёнлари социализм дунёсида Шарқ ва Ғарб мамлакатлари ўртасидаги алоқаларга қулайлик яратадиган тенденцияларни вужудга келтираётган, уларнинг ўзаро муносабатларида принципиал янги давр очилишига имкон бераётган ҳозирги пайтда бу нарса айниқса муҳимдир.

СССР билан АҚШни баъзан «ўта буюк давлатлар» деб атаб, бунга шундай маъно киритадиларки, бунга қўшилиб бўлмайди. Дарҳақиқат биз ўзимизнинг халқаро масъулиятимизни тушунамиз, аммо дунёдаги ҳамма нарса, шу жумладан Шарқ билан Ғарб ўртасидаги муносабатлар фақат Москва билан Вашингтонга боғлиқ, деган фикрдан йироқмиз. Биз амал қилаётган янгича сиёсий фикрлаш башарти бирон-бир давлат билан яхши муносабатда бўлсак, бу албатта бошқа томонга зарар етказади, деган эски жўн қоидани рад қилади. Ҳозирги давр бошқача ахлоқни, бошқача қонунларни тақозо этади. Бу давр ҳозир узоқ муддатли сиёсатни ўзга давлат ҳисобига қуриб бўлмаслигини, манфаатлар мувозанатини бирон-бир давлатга қарши бўлиб эмас, балки барча мамлакатлар билан бирга қидириш зарурлигини яққол кўрсатиб турибди. Бу ялпи хавфсизликка ва тенг ҳуқуқли ҳамкорликка олиб борадиган қийин, аммо бирдан-бир тўғри йўлдир.

3. Савол. Сизлардаги қайта қуриш ишида қандай асосий силжишларга эришилди? Сизлар қандай муаммоларга дуч келдингиз? Бу муаммоларни қандай қилиб ҳал этмоқчисиз?

Жавоб. Ҳозир бизнинг мамлакатимиз бошдан кечираётган даврни бир марра деса бўлади. Биз мусаффолаштирувчи ўзгартишлар шабадасига деразаларни кенг очиб қўйдик. Жамиятда янги ғоявий-маънавий муҳит қарор топди. Одамларнинг фаоллиги, куч-ғайрати ошмоқда. Партиянинг интеллектуал потенциали тобора самаралироқ намоён бўлмоқда.

Қайта қуришнинг назарий ва сиёсий программаси ишлаб чиқилди. Унинг асосий йўналишлари демократиялаш ва туб иқтисодий ислоҳотдир. Биз Улуғ Октябрь социалистик революциясининг 70 йиллигидан фойдаланиб, ўз ўтмишимизни атрофлича таҳлил этдик, ундан сабоқлар чиқариб олдик, қайта қуриш социалистик жамият ташкилотининг замонавий шаклларига ўтиш билан боғлиқ бўлган ривожланишнинг қонуниятли босқичи эканини идрок этдик.

Қийинчиликлар бўлди ва бўлади, албатта. Бу қийинчиликларнинг кўпи қайта қуришнинг илк, ўз характерига кўра ўтиш даври зиддиятлари туфайли келиб чиқди. Сусткашлик, эскича фикрлаш ва ишлаш одати, айрим кимсаларда эса замон билан баравар одим ташламаслик, имтиёзларидан маҳрум бўлиб қолишдан қўрқиш сезилиб қолди. Сўлчилик, авангардчилик кайфиятлари, ҳамма ишга шартта эришишга интилиш, агар бунинг эпи топилмай қолса, саросимага ва умидсизликка тушиш ҳоллари намоён бўлди. Партия бундай ҳолларга қатъий баҳо берди. Консерватизм ва босқичлардан сакраб ўтиш бир иллатнинг икки хил кўриниши бўлиб, улар объектив равишда орқага судрайди, буйруқбозлик-маъмуриятчилик усулининг қайта тикланишига олиб келади.

Энди қайта қуриш янги босқичга кирди. Корхоналарни ўз харажатларини ўзи қоплашга, ўзини ўзи пул билан таъминлашга, ўзини ўзи бошқаришга ўтказиш, иқтисодий система барча бўғинларининг ўзаро муносабатларини шунга мувофиқ равишда қайта қуриш лозим.

Бу ўзгартишлар жуда кўп кишиларнинг, истисносиз барча меҳнаткашларнинг манфаатларига дахлдордир. Бу ўзгартишлар социализмни қандайдир ялпи текисчилик жамияти, деб тасаввур этишдан иборат таркиб топиб қолган сохта тасаввурларни ўзгартириш билан бевосита боғлиқдир. Шу сабабли белгиланган режани бажаришнинг фақат битта йўли бор, у ҳам бўлса кенг оммани бошқарувга, қарорлар қабул қилишга, контролга тўғридан-тўғри жалб этиш йўлидир.

Жуда кўп нарса партияга боғлиқ. Партия ўзини жиддий равишда қайта қуриши, давлат ва хўжалик органларининг вазифасини бажаришга чек қўйиши, иш формаларини ўзгартириши лозим. Бу масалалар келгуси йил ёзида Бутуниттифоқ партия конференциясида ҳал этилади.

Биз бошлаган қайта қуриш совет жамиятининг шароитларидан келиб чиқди ва уни янгилашга қаратилгандир. Бироқ объектив жиҳатдан олганда бундан бутун жаҳон ҳамжамияти манфаатдордир. Иқтисодий ривожланиш ва социал тараққиёт ҳар бир халқнинг мулки бўлиб қолишидан биз ҳам худди шундай манфаатдормиз.

Шу мавриддан фойдаланиб, ХХРда амалга оширилаётган хўжалик механизмини ва сиёсий системани ислоҳ қилиш биз учун ғоят қизиқарли эканини айтиб ўтмоқчиман. Мамлакатларимиз ҳал этаётган муаммоларнинг ўхшашлиги ўзаро фойдали тарзда тажриба алмашиш учун кенг майдон очади.

Хитой — бизнинг қўшнимиз, шу боисдан ҳам биз экономика, маданият, фан, маориф, спорт соҳаларида тобора кенгайиб бораётган ўзаро манфаатли ҳамкорликдан мамнунмиз. Совет—Хитой чегара музокаралари муваффақиятли бошланди. Сиёсий мулоқот йўлга қўйилмоқда. Олий даражадаги Совет — Хитой учрашуви, бизнинг назаримизда, шу мулоқотнинг мантиқий ривожи бўлиб қолиши мумкин. Чамаси, бу учрашувга объектив эҳтиёжни бу томон ҳам, у томон ҳам ҳис этмоқда. Ҳамжиҳатлик бўлган тақдирда ўзаро мақбул қарорларга келиш йўлларини топиш мумкин — биз бунга аминмиз.

Пировардида дўст Хитой халқига ва унинг раҳбариятига Хитой Компартиясининг XIII съезди ўртага қўйган кенг миқёсли вазифаларни бажаришда муваффақият, янги йилда бахт-саодат ва эсон-омонлик тилайман.

1987 йил 28 декабрь.

Иш қуролинг соз бўлса, машаққатинг оз бўлур. Буни яхши билган Меҳнатобод районидаги Охунбобоев номли совхоз ремонтчи-механизаторлари техника воситаларини кўкламга пишиқ-пухта шайлашмоқда. Ҳозиргача экиш механизмлари тўла қўлдан чиқарилди: 57 ҳайдов трактори, 36 сеялка, борона ва чизеллар сифатли созланиб, тайёрлов чизиғига қўйилди. Бу иш 2-бўлимда ҳаммадан аввал тугалланди.

СУРАТДА: илғор бригадир-механизатор Дусан Бойжигитов. Унинг коллективи техникани экиш мавсумига шайлаб қўйди.

О. АДИЯНОВ фотоси.

М. ЯКЕШнинг СССРга визити

Чехословакия Коммунистик партияси Марказий Комитетининг Бош секретари М. Якеш КПСС Марказий Комитетининг таклифига биноан 11 январь куни амалий визит билан Москвага келди.

Аэродромда уни КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Комитетининг секретари Е. К. Лигачев, бошқа расмий кишилар кутиб олдилар.

(ТАСС).

АГРОСАНОАТ ХАБАРЛАРИ

ҚИШЛОҚНИНГ ҚЎШИМЧА КАСБЛАРИ

Бухородаги, областнинг шаҳар ва посёлкаларидаги магазинларда Бухоро районининг «Маданият» колхозида ишлаб чиқарилган аёлларнинг пляжда киядиган синтетик пойафзали сотила бошлади.

Хўжаликда ёрдамчи ҳунармандчиликни ривожлантиришга катта эътибор берилмоқда. Бу ерда Бухоро зардўзлик буюмлари фабрикасининг филиали, тикувчилик цехи, темирчилик, дурадгорлик ҳамда пластмасса буюмлари ишлаб чиқариладиган бошқа цехлар ишламоқда. Консерва заводи қурилиши тугай, деб қолди.

Беш йиллик бошида колхоз корхоналари 300 минг сўмлик халқ истеъмол моллари ишлаб чиқарган бўлса, ўтган йили 1 миллион 200 минг сўмликдан ортиқ ана шундай маҳсулот ишлаб чиқарилган. Бу эса колхозга қарийб 400 минг сўмлик даромад берди.

Хўжаликда бозорнинг аҳволини, харидорларнинг талабини диққат билан кузатадилар. Колхоз маҳсулотлари туриб қолса, дарҳол товарлар турини ўзгартирадилар. Масалан, яқинда областда камёб бўлиб қолган майда мих ишлаб чиқаришга киришилган эди.

Хом ашё етарли. Бухоро тўқимачилик ва уйсозлик комбинатининг, бошқа йирик корхоналарнинг чиқитлари колхоз цехларининг хом ашёсидир.

Ёрдамчи ҳунармандчилик корхоналари колхозга мўмайгина даромад келтириш билан бирга, энг муҳим социал проблемани ҳал этиш — қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлашга кўмаклашади.

МУНОСИБ ҲИССА

Косонсой район агросаноат бирлашмаси устахоналарининг ходимлари ҳайдов тракторлари учун поршен гильзаларига буюртма беришни тўхтатдилар. Энди бу деталларни уларнинг ўзлари маҳаллий рационализаторлардан инженер Ш. Анафиев билан слесарь А. Темиров таклиф этган технология бўйича ясай бошладилар.

Тез ишдан чиқадиган деталларни ишлаб чиқарадиган ўз корхоналари машиналар тўхтовсиз ишлашини, бекор туриб қолишлар муддатини қисқартиришни таъминлайди. Иқтисодчиларнинг ҳисоб-китобига кўра, новаторларнинг таклифларини жорий этишдан йилига қарийб 36 минг сўмлик самара кўрилар экан.

Косонсой ремонтчилари Наманган областининг бошқа районларидаги ҳамкасбларига ҳам ёрдам тариқасида поршен гильзаларини ясаб беришни таклиф этдилар.

«Қишлоқ ҳақиқати» олтлигида

ЯНГИЛАНИШНИНГ ЁҚИМЛИ ШАБАДАСИ

«БОЙСУН» СОВХОЗИ ЧОРВАДОРЛАРИ ТЎЛИҚ ХЎЖАЛИК ҲИСОБИГА ВА ЎЗИНИ ЎЗИ МАБЛАҒ БИЛАН ТАЪМИНЛАШГА АНА ШУНДАЙ БАҲО БЕРИШАЯПТИ

— Харажатларни қоплаш ҳамда ўзини ўзи маблағ билан таъминлашнинг бирдан-бир тўғри йўли ортиқча сарфларга чек қўйиш, кўп, арзон, сифатли маҳсулот етиштириш имкониятларидан тўлиқ фойдаланиш, — дейди совхоз директори Холмурод Раҳимов. —Бунинг учун хўжаликдаги ҳар бир кишининг фикри-зикри экономикани мустаҳкамлашга мен қандай ҳисса қўшдим, деган мақсадга қаратилган бўлиши керак. Тўғри, чорвачиликдан кўп йиллардан буён фақат зарар кўрилаётганлиги бойсунликлар учун бироз бўлса-да қийинчилик туғдираётгандир. Муҳими, қийинчиликларни енгишда ҳар биримиз ўзимизни қўлга олиб, қатъият кўрсатиб меҳнат қилишимизда. Давлатдан қарз олавериб уятли бўлдик. Энди сўрасак ҳам давлат бермайди. Демак, хўжаликни ривожлантириш, даромадни кўпайтириш, ҳар бир тармоқдан зарар эмас, фойда кўриш йўлларини қидириб топиш, ҳар бир кичик имкониятдан оқилона фойдаланиш бугуннинг вазифасидир. Фойдаланилмасдан, яшириниб қолаётган имкониятлар эса ҳар бир хўжаликда, жумладан бизда ҳам бор.

Совхоз чорвадорларининг кейинги икки йиллик иш натижалари таҳлилидан ҳам худди шундай хулосага келиш мумкин. Қайта қуришнинг дастлабки босқичида амалга оширилаётган ишлар, унинг самаралари чакки эмас. Фойда ёки зарарни хўжалик экономикасининг кўзгуси, дейишади. Чорвадорлар зарардан юз ўгириб, фойда сари дадил қадам ташлаётган экан, бунга жадаллаштиришнинг илк мевалари деб қараш керак. Бир йилнинг ўзида чорвачиликдан кўрилган зарар 880 минг сўмга камаймоқда. Юбилей йилида давлатга чорвачилик ҳамда деҳқончилик маҳсулотлари сотиш планлари ортиғи билан бажарилди. Айниқса ғаллакорлар ютуғи салмоқли бўлди. Яқин йилларда бултургидек мўл ҳосил етиштирилгани йўқ эди. Минг тонна ўрнига қабул пунктига 1.566 тонна дон топширилди. Тармоқдан 250 минг сўм даромад олинди. Атиги бир йил олдин ҳатто сарфланган уруғни қоплайдиган даражада ҳосил ундирилмаганди. Эндиги натижа баъзи деҳқонлардаги «лалми ерда меҳнат зое кетади» деган нотўғри фикрни чиппакка чиқарди. Улар кузги донни сифатли ҳайдалган ерга экишмоқда, вақтида озиқлантиришмоқда. Ернинг бир қисми бўлғуси ҳосил учун «қора шудгор» қилинмоқда.

Ёки етакчи тармоқ — ҳисори қўйчиликни олайлик. Яширишнинг ҳожати йўқ, хўжаликдаги ҳисори кескин камайиб кетган эди. Ҳатто 28—30 килограмм тош босмайдиган қўйлар гўштга топширилиб, туёқ сони йўқотилди. Ҳозир ҳисори қўйчилик шуҳратини тиклаш, аввало унинг сонини кўпайтириш, 70—80 килограмм тош босадиганларини кўпайтириш устида тинимсиз иш олиб борилаяпти. 1986 йилга нисбатан қўйлар 3.368 бошга, совлиқлардан қўзи олиш хийла кўпайди. Гўштга топширилаётган қўйларнинг тирик вазни 1985 йилдагига нисбатан 15,5 килограммга ортди. Хўжаликлараро бўрдоқичилик корхонасидан ташқари совхознинг ўзида 1,5 минг бош гўштга топшириладиган қўйни бўрдоқига боқиш йўлга қўйилди. Бригада пудрати усулида меҳнат қилаётган Қудрат Ҳайдаров бошлиқ бўрдоқибоқарлар дастлабки йилда 362 бош қўйнинг ҳар бирини ўртача 70 килограмм вазнда гўштга топширишди. Семиртириш ҳисобидан 14 тонна гўшт етиштирилди. 1986 йилдагига қараганда ҳар қўйдан қирқиб олинган жун ҳам уч юз граммга кўпайди.

«1-Тангимуш» фермасининг Юсуф Раҳимбердиев бош чўпонлик қилаётган отарида янги йилнинг дастлабки кунларидан совлиқлар қўзилай бошлади. Мутахассислар жорий йилда унинг отарида ҳам совлиқларни эрта қочириш тажрибасини қўлландилар. Дастлабки натижа ёмон эмас. Бир ҳафтада 370 совлиқдан 30 боши қўзилади. Қўзилар соғлом, бақувват. Тажрибали чўпон совлиқларнинг ҳар юз бошидан 90 тадан қўзи ўстиришга аҳд қилган.

— Эртаги қўзи олишнинг нафи катта, — дейди бош зоотехник Эсон Ҳусанов. — Биз бу тажрибани иккинчи йил синовдан ўтказаяпмиз. Самараси яхши. Биринчидан, қўзи соғлом ва тез ривожланади. Баҳорда қўзи ҳам она сути, ҳам ўт-ўландан баҳраманд бўлиб, жадал ўсади. Уларни онадан барвақт ажратиб, қўчқор қўзиларнинг бир қисмини гўштга боқиш мумкин. Улар узоқ муддат боқилмасдан, ортиқча сарф-харажатга йўл қўйилмайди, харид нархи юқори бўлади. Бундан хўжалик яхшигина даромад кўради. Шунинг учун ҳам бу тажрибани тобора кенг қўлланамиз. Жорий йилда 89 отардан 13 тасида совлиқлар эрта қўзилайди. Ҳозирнинг ўзида мингдан ортиқ совлиқ кетидан дуркун қўзи эргашмоқда. Сафар Мусурмонов, Болта Қудратов, Мустафоқул Нодиров, Омон Бекмирзаев, Рўзи Тошбоев ўртоқлар бош чўпонлик қилаётган отарларда ҳам тўл мавсуми одатдагидан уч ой барвақт бошланди.

Қир-адирлар қиш чилласида ҳам ям-яшил чойшаб тўшалгандек. Қўл узатсангиз етгудек Бойсун тоғ тизмаларини эса оппоқ қор қоплаган. Адирларда сапсариқ қўзигуллар кўзни қамаштиради. Ана шундай яйловларда сурувни қишловдан эсон-омон чиқариш ташвишида туну кун бедор юрган чўпонлар даврасида бўлиб, гурунгига қулоқ оссангиз, айни дилингиздагини сўзлашади.

Холиқ ота Мамасолиев ана шу адир ва сойликларда, тоғ яйловларида сурув кетидан қадамба-қадам юрганига ярим асрдан ошибди. Унинг отарида қўзилар жамланса бир хўжаликнинг моли бўларди. Яқинда Холиқ отани ҳурмат билан пенсияга узатишди. Мукофотга «Нива» енгил автомашинаси беришди. Ҳар ойда 132 сўм пенсия тўланади. Бундай олганда, оёқ узатиб дам олишга ҳақи бор. У отарни ўғли Файзуллага топширди. Лекин чўпон қўйи билан, деб бежиз айтишмаган. Ҳозир ҳам юкнинг оғири ота елкасида. Туни билан сурувни яйратиб боқишда бош-қош бўлмаса, ёшларга йўл-йўриқ кўрсатмаса, кўнгли жойига тушмайди.

— Деҳқонни ер, чўпонни қўй тўйдиради, дейишади. Кейинги икки йилда аҳвол бироз ўзгараяпти, — дейди отахон.— — Ишонасизми, орамизда ялқовлар, ишламасдан тишлайдиганлар кўпайиб кетган экан. Ахир йил-ўн икки ой чўпон оёғида тиним бўлмаса-ю, совхоз давлатдан қарздорлигича қолаверса, бу нима деган гап? Совхоз катталари жуда тўғри қилишди, чўпонга кўп каттанинг кераги йўқ. Ферма мудири бир катта, совхоздан келадиган «катталар»нинг ҳисобини ололмайсан киши. Ферма мудирлари қисқартирилиб, ҳисобчилар қолаяпти. Жуда тўғри. Хўжаликни ҳам ўз оиламиздек кўрайлик-да, нима учун уйимизда ҳар бир сўмни тежаймиз, жамғармамизни кўпайтириш режаларини тузамиз-у, давлат хўжалигига кишан бўлиб, нуқул зарар келтирамиз. Илгари совхоздаги ҳар отарда 270—280 бош совлиқ боқиларди. Унда ҳам бир бош чўпон, ёрдамчи чўпон, тўлчи бўларди. Ҳозир отарлар йириклаштирилди, ҳар отарда 450 бошгача совлиқ бор. Уни ҳам бир бош чўпон, ёрдамчи парвариш қилади. Қайси куни ошналаримдан бири совхоз директорининг идорасидаги можарони гапириб берди. Ота-бола чўпон идорага ем сўраб боришибди. Отаси директордан 15 тонна ем сўраса, ўғли беш тонна бўлади, дермиш. Бели оғримаганнинг нон ейишини қаранг деганларидек, қарз олавериб териси қотган ота нима бўлса ҳам омбордан отарга ем олиб боришига хурсанд.

Ёш чўпон-чи, у сарфланаётган ҳар килограмм озуқа чек ҳисобида уларга ажратилган маблағдан кетишини тушуниб турибди. Кам озуқа сарфлаб, кўп маҳсулот топширса, тежалган маблағнинг бир қисмини чўпон олади. Директор чўпоннинг отасига масаланинг худди шу томонини тушунтиргач, 15 тонна ҳам эмас, беш тонна ҳам эмас, 7,5 тонна ем олишга келишибди. Ҳа, энди ҳисобли дўст ажралмас деганларидек, ҳар қадамимиз, харажатимиз ана шундай ҳисобли бўлсагина ишимиз барориданкелади.

Оддий чўпон ҳам давр талабини, қўйилаётган муҳим вазифаларнинг моҳиятини шу тарзда тушунгач, хўжаликда янги система яхши натижа беришига қандай шубҳа бўлиши мумкин! Албатта, яхши фикрларнинг ўзи билан ютуққа эришиб бўлмайди. Чорвачиликни ривожлантиришнинг, ундан фойда олишнинг ҳаммага маълум омиллари бор. Ана шулардан бири озуқа базасининг тобора мустаҳкамланаётганлигидир. 1985 йилгача борйўғи 30 гектар бедапоя бор эди. Ундан жамғариладиган беда пичани қишлов мавсуми бошланмасидан тугарди. Дағал хашакнинг бир қисми пахтакор хўжаликлардан, шоликор совхозлардан эса похол сотиб олиниб, катта харажатлар билан ташиб келтириларди. Натижада чорвачилик маҳсулотлари таннархи қимматлашарди. Кейинги икки йилда четдан озуқа сотиб олишга чек қўйилди. Суғориладиган ерда бедапоя 385 гектарга етказилди. Жорий йилда яна 150 гектарга беда уруғи экилади. Тоғли зонада 300 гектар майдонда беда уруғи етиштирилади. 400 гектар яйлов изензорга айлантирилди. Яна минг гектар яйловга изен ва саксовул экилади. Дарбанд насос станцияси тўлиқ ишга туширилгач, суғориладиган ер 500 гектарга кенгаяди. Натижада озуқабоп майдон кўпаяди. Хўжаликда қўйчилик билан бир қаторда қорамолчилик ҳамда чўчқачиликни ривожлантириш шароити туғилади.

Тўлиқ хўжалик ҳисоби, ўзини ўзи маблағ билан таъминлаш йўли ҳар бир кичик имкониятга давлат аҳамиятига молик иш деб қаралганидагина яхши натижа бериши мумкинлигини совхоз раҳбаридан тортиб оддий чўпонгача англамоқда. Янги йил арафасида хўжалик ўз эҳтиёжидан ортиқча 15 та юк автомашинасини қўшни хўжаликларга сотди. Ҳозир қолган 30 та машина билан ҳам барча юмушларни бажаришга улгуришаяпти. Шу ҳисобдан совхоз бир йилда 55—60 минг сўм маблағни иқтисод қилади. Улар давлат наслчилик корхонасига 3.000 бошгача зотли қўчқор сотишни режалаштирмоқдалар. Шунингдек, ҳар йили область хўжаликларига минг бошгача тивит жун берадиган эчки сотишлари мумкин. Бу жуда сердаромад тармоқ эканлигини шарҳлашнинг ҳожати йўқ. Совхоз чорвадорлари ўтган йили давлатга тивит сотишдан 64 минг 880 сўм даромад қилишди. Бир килограмм тивитнинг харид нархи 49 сўмни ташкил этди. Фақат кўп қўчқор ёки зотли эчки сотишни қатъий план асосида амалга оширишда область агросаноат комитетининг ёрдами зарур.

Келгусида совхозда ихчам ғишт заводи ва оҳак тайёрлаш цехини ишга тушириш режаси тузилаяпти. Қўй ҳамда эчки териларини қайта ишлаб давлатга топшириш йўлга қўйилади. Буларнинг ҳаммаси чорвачиликни рентабелли тармоққа айлантиришга хизмат қилади.

Ҳа, янгиланишнинг қорли тоғ тизмаларидан бепоён қир ва адирликлар томон эсаётган ёқимли шабадаси чорвадорларга келажакка дадил ишонч, режаларни изчил амалга оширишда куч-ғайрат бағишлаётир.

Шу кеча-кундузда хўжаликда масъулиятли мавсум—чорва қишлови муваффақиятли ўтмоқда.

Б. КЕНЖАБОЕВ,
«Қишлоқ ҳақиқати» мухбири

Лойиҳа

КОЛХОЗНИНГ НАМУНАВИЙ УСТАВИ

Колхознинг мазкур Намунавий Устави хўжалик юритиш янги шароитида колхоз фаолиятининг ташкилий, иқтисодий ва ҳуқуқий асосларини белгилайди, колхоз-кооператив мулкчилигини мустаҳкамлашни кўзда тутади, колхоз аъзоларининг ҳуқуқ ва бурчларини белгилайди, уларнинг меҳнат ва тақсимот муносабатларини регламентга солади, бошқариш иқтисодий методлари кучайтирилишини таъминлайди, колхознинг ҳуқуқларини гарантиялайди, колхоз ички демократиясини ва ошкораликни ривожлантиради.

Колхоз тузуми совет социалистик жамиятининг узвий қисмидир; бу — В. И. Ленин белгилаган, тарихан синалган ва деҳқонларнинг хусусиятлари ҳамда манфаатларига мос келадиган йўл — уларнинг босқичма-босқич коммунизмга ўтиш йўлидир.

Ишлаб чиқариш воситаларининг социалистик мулклиги, хўжаликни коллектив юритиш афзалликлари, Коммунистик партия билан Совет давлатининг кундалик ғамхўрлиги ва ёрдами қишлоқда ғоят катта социал-иқтисодий ўзгартишларни амалга ошириш имконини берди. Колхозчи-деҳқонларнинг фидокорона меҳнати, ишчилар синфининг, бутун совет халқининг куч-ғайратлари туфайли колхозлар техника билан таъминланган йирик қишлоқ хўжалик корхоналарига айланди. Шу асосда уларнинг жамоат бойлиги муттасил ортиб, колхозчиларнинг турмуш даражаси юксалиб бормоқда, шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги тафовутлар босқичма-босқич бартараф этилмоқда.

Социалистик хўжаликнинг кооператив формаси сифатида колхозлар яхлит халқ хўжалик комплекси асосий бўғинларининг бири бўлиб, қишлоқда ишлаб чиқарувчи кучларни янада ривожлантириш ва ишлаб чиқариш муносабатларини такомиллаштириш вазифаларига батамом мос келади, колхозчиларнинг шахсий манфаатларини коллектив ва умумхалқ манфаатлари билан тўғри қўшиб олиб бориш имконини беради.

Колхоз деҳқонлар учун коммунизм мактабидир.

I. Колхознинг мақсад ва вазифалари

1.

________ республикаси ________

________ области (ўлкаси) ________

округи ________ райони ________

____

(колхознинг номи)

колхоз ижтимоий ишлаб чиқариш воситалари ва коллектив меҳнат асосида йирик социалистик қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини биргаликда юритиш учун ихтиёрий равишда бирлашган деҳқонларнинг кооператив ташкилотидир.

Колхоз социалистик қишлоқ хўжалик корхонаси бўлиб, тўла мустақиллик ва ўзини-ўзи бошқариш шароитида, хўжалик юритишнинг демократик принципларини давлат раҳбарлиги билан қўшиб олиб бориш асосида иш кўради.

2. Колхознинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

жамоат хўжалигини бутун чоралар билан мустаҳкамлаш ва ривожлантириш, меҳнат унумдорлигини ва ишлаб чиқариш самарадорлигини муттасил ошириш;

интенсив ривожланиш омиллари, фан-техника тараққиёти ютуқларини ва илғор тажрибани, қишлоқ хўжалигини юритишнинг илмий асосланган системаларини ўзлаштириш йўли билан юқори сифатли қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш ҳамда давлатга сотишни кўпайтириш;

бутун ишлаб чиқариш-иқтисодий потенциал структурасини такомиллаштириш, хўжалик ҳисоби ҳамда ўзини-ўзи маблағ билан таъминлаш шароитида деҳқончилик ва чорвачиликда илғор технологияларни жорий этиш ҳисобига ана шу потенциалдан самарали фойдаланиш;

партия ташкилоти раҳбарлигида колхозчиларни коммунистик ва интернационал руҳда тарбиялаш, уларда юксак ижтимоий активлик, ерга ва бошқа ишлаб чиқариш воситаларига нисбатан омилкорлик билан муносабатда бўлиш туйғусини қарор топтиришга бутун чоралар билан кўмаклашиш, ходимларда коллективчилик ва юксак меҳнат интизоми, ишда жонкуярлик ва омилкорлик каби фазилатларни шакллантириш, социалистик мусобақани янада ривожлантириш;

колхозчиларнинг ортиб бораётган моддий ва маданий талаб-эҳтиёжларини яна ҳам тўлиқроқ қондириш, уларнинг меҳнат ва турмуш шароитларини яхшилаш, қишлоқни социал жиҳатдан ўзгартириш;

колхоз ўзини-ўзи бошқариш принципларига риоя этиш ва уларни такомиллаштириш, колхоз демократиясини бутун чоралар билан ривожлантириш, колхоз аъзоларининг Устав ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини тўла рўёбга чиқариш ҳамда муҳофаза қилиш учун зарур шарт-шароитларни яратиш.

II. Колхозга аъзолик, колхоз аъзоларининг ҳуқуқ ва бурчлари

3. 16 ёшга тўлган ва ўз меҳнати билан колхоз жамоат хўжалигида қатнашиш истагини билдирган гражданлар колхоз аъзолари бўлишлари мумкин.

Колхоз аъзолигига қабул қилиш колхоз правлениесининг тақдимномасига кўра, колхозчиларнинг умумий йиғилишида ариза берган шахснинг иштирокида амалга оширилади. Колхоз аъзолигига қабул қилиш тўғрисидаги ариза берилган кундан бошлаб, уни бир ой муддат ичида колхоз правлениеси кўриб чиқади. Колхоз аъзолигига қабул қилиш тўғрисида ариза берган шахс умумий йиғилиш қарор қабул қилгунча колхоз правлениеси уни колхоз аъзолигига қабул қилиш тўғрисида умумий йиғилишга тавсия беришга қарор қилган пайтдан бошлаб колхоз аъзоси ҳуқуқларидан фойдаланади.

Колхознинг ҳар бир аъзоси учун бир хилдаги «Колхозчининг меҳнат дафтарчаси» тутилади.

4. Колхоз аъзоси:

ўзи сарфлаган меҳнат миқдори ва сифатига мувофиқ ҳақ тўланадиган, қизиқиши, қобилияти, касб тайёргарлиги, маълумотига кўра ва колхоз эҳтиёжларини ҳисобга олиб, касб, машғулот тури ва иш танлаш ҳуқуқига биноан колхознинг жамоат хўжалигида иш олиш;

дам олиш кунлари ва ҳар йилги ҳақ тўланадиган отпуска берилиши билан таъминланадиган дам олиш;

колхоз ишларини бошқаришда қатнашиш, колхоз бошқарув органларига сайлаш ва сайланиш; колхоз фаолиятини яхшилаш, бошқарув органлари, ревизия комиссияси ва мансабдор шахсларнинг ишидаги камчиликларни бартараф этишга оид таклифлар киритиш;

ишлаб чиқариш малакасини ошириш ва касб эгаллашда колхоздан ёрдам олиш;

томорқа участкасида ёрдамчи хўжалик юритиш, уй-жой ва хўжалик иморатлари қуриш учун ундан фойдаланиш, шунингдек колхоз пичанзорлари ва яйловларидан колхозда белгиланган тартибда шахсий эҳтиёжлар учун жамоат молларидан, механизация ва транспорт воситаларидан фойдаланиш;

социал таъминот, маданий-маиший хизмат ҳамда уй-жой, хўжалик иморатлари қуриш ва ремонт қилишда колхоздан ёрдам олиш, колхозчиларнинг умумий йиғилишида белгиланган тартибда ёқилғи билан таъминланиш ва бошқа эҳтиёжларни қондириш;

хизмат командировкалари ҳамда давлат ва жамоат вазифалари бажарилиши муносабати билан харажатларни қоплаш ва бошқа хил тўловлар олиш;

ўз меҳнат бурчини бажариш чоғида шикастланганлиги ёки соғлиғи бошқа йўсинда ёмонлашганлиги туфайли кўрган зиён учун моддий жиҳатдан таъминланиш ҳуқуқига эга.

5. Колхоз аъзоси:

колхознинг Уставига ва ички тартиб-қоидаларига риоя этиши, умумий йиғилишлар, колхоз правлениеси, бригада йиғилишлари ва кенгашлари, фермалар ва бошқа ишлаб чиқариш бўлинмаларининг қарорларини бажариши;

жамоат хўжалигида виждонан меҳнат қилиши ва ўз иши натижалари учун жавоб бериши, меҳнат ва ишлаб чиқариш интизомига, меҳнатни муҳофаза қилиш қоидаларига риоя этиши, ишнинг илғор методлари ва усулларини эгаллаши, ўз малакасини ошириши;

давлат ва колхоз мулкини мустаҳкамлаши, хўжасизликка ва жамоат мулкига ношудлик билан муносабатда бўлишга йўл қўймаслиги, томорқа фондидаги умумий фойдаланишда бўлган ерлардан оқилона фойдаланиши, табиатни авайлаб асраши, унинг бойликларини сақлаши зарур.

6. Қуйидаги ҳолларда:

ҳақиқий муддатли ҳарбий хизматни ўтаб бўлган;

партия, совет, жамоат ва кооператив ташкилотларига сайлаб қўйиладиган лавозимларга сайланган;

ишлаб чиқаришдан ажралган ҳолда ўқишга кирган;

колхоз правлениеси белгилаган муддатда бошқа колхозларга, хўжаликлараро корхона ва ташкилотларга, саноат ёки халқ хўжалигининг бошқа тармоқларига ишга юборилган тақдирда колхоздан вақтинча кетган кишиларда колхоз аъзолиги сақланиб қолади.

Кексалик ёки инвалидлик сабабли ишни тўхтатган колхозчиларда ҳам колхоз аъзолиги сақланиб қолади.

7. Колхоз аъзоси шу ҳақда ёзма тарзда ариза бериб колхоздан чиқиш ҳуқуқига эга.

Колхоздан чиқиш тўғрисидаги ариза колхозчиларнинг умумий йиғилишида ариза берилган кундан бошлаб уч ой муддатдан кечиктирилмай кўриб чиқилиши керак. Колхозчи уч ой муддат ўтгунга қадар колхоз аъзолигидан чиқиш тўғрисидаги ўз аризасини қайтариб олиши мумкин.

Правление колхознинг собиқ аъзоси колхозда аъзолиги тугагандан кейин иккинчи кун унга меҳнат дафтарчасини бериши ва ҳисоб-китоб қилиши зарур.

Узрли сабабларга кўра (армияга чақирилиш, сайлаб қўйиладиган лавозимга сайланиш, ўқишга кетиш ва шу кабилар) колхоздан вақтинча ёки доимий кетган кишилар хўжалик йили якунлари юзасидан нисбий ишланган вақтга биноан қўшимча ҳақ ва мукофот олиш ҳуқуқига эгадирлар.

III. Ер ва ундан фойдаланиш

8. Колхоз эгаллаб турган ер колхозга муддатсиз фойдаланиш учун бириктиб қўйилади ва у давлат мулки — бутун совет халқининг умумий мулки бўлиб, сотиб олиш ва сотиш ҳамда ер давлат мулки эканлиги ҳуқуқини бузувчи бошқа битимлар объекти бўлиши мумкин эмас.

Халқ депутатлари район (шаҳар) Советининг ижроия комитети ҳар бир колхозга ердан фойдаланиш ҳуқуқи тўғрисидаги давлат ҳужжатини беради, унда колхозга бириктилган ернинг ҳажми ва аниқ чегаралари кўрсатилади.

Колхозга бириктилган ерлар умумий фойдаланишдаги ерлар ва томорқа ерларга бўлинади. Томорқа ерлар умумий фойдаланишдаги ерлардан натурада фарқ қилади.

Колхозга муддатсиз фойдаланиш учун берилган ерлардан ташқари, яйлов чорвачилиги, ем-хашак етиштириш ва бошқа эҳтиёжлар учун вақтинча фойдаланиш мақсадида ер участкалари ажратиб берилиши мумкин.

9. Колхоз:

ўзига бириктилган ердан энг кўп даражада тўла ва тўғри фойдаланиши, ернинг ҳосилдорлигини ошириш, тупроқни эрозиядан ҳимоя қилишга оид ишларни изчил ўтказиши, мелиорация тадбирларини ўз вақтида амалга ошириши, фойдаланилмаётган ер-мулкларни қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришига киритиши;

зона шарт-шароити ва хўжаликларнинг ихтисослашишига мувофиқ деҳқончиликнинг илмий асосланган системаларини қўлланиши;

ерлар ва табиий экинзорларни миқдор ва сифат кўрсаткичларига қараб ҳисобга олиб бориши;

колхоз ерларини авайлаб асраши ва уларни талон-торож қилинишидан қатъиян муҳофаза қилиши;

табиатдан оқилона фойдаланишни ва атроф муҳити муҳофаза қилинишини таъминлаши, табиатни муҳофаза қилувчи қонунларнинг талабларига риоя этиши зарур.

Колхоз раиси, мутахассислар, ишлаб чиқариш бўлинмалари — бўлимлар, бригадалар, участкалар, шунингдек пудрат коллективларининг раҳбарлари ер муҳофаза қилиниши ва ундан юқори унум билан фойдаланилиши учун шахсий жавобгардирлар.

10. Давлат ёки жамоат манфаатларини кўзлаб, колхоз ерлари майдонининг камайтирилиши ёки колхоз фойдаланаётган ерлар чегараларининг ўзгартирилиши колхозчилар умумий йиғилишининг розилиги билангина тегишли давлат органларининг қарорларига биноан амалга оширилади. Бунда тубдан яхшилаш ишлари ўтказилган суғориладиган ва захи қочирилган ерлар, экинзорлар, кўп йиллик мевали дарахтлар ва токзорлар, пичанзорлар ва яйловлар билан банд бўлган ер участкалари одатдагидек, қишлоқ хўжалигидан бошқа эҳтиёжларга берилишига йўл қўйилмайди.

Колхоз:

экинзорлар ва бошқа табиий объектлар олиб қўйилганлиги, яроқсиз ҳолга келтирилганлиги ёки тугатилганлиги натижасида етказилган зарарни ундириб олиш;

ер участкаларини колхоз аъзоларига, бошқа гражданларга, шунингдек колхозлар, корхоналар ва ташкилотларга ижарага бериш ва бошқа шаклдаги иккиламчи фойдаланишга бериш;

ўз территориясида ғоят муҳим экологик, тарихий ёки илмий аҳамиятга эга бўлган табиий ва хўжалик объектларини аниқлаши ҳамда уларни тегишли муҳофаза режимига биноан табиий ёки маданий ёдгорликлар, деб эълон қилиш тўғрисида белгиланган тартибда таклиф киритиши ҳуқуқига эга.

IV. Колхоз мулки

11. Колхоз ери давлат мулки бўлиши билан бир қаторда унинг кооператив мулки ҳам колхознинг иқтисодий негизидир.

Колхознинг ўзига қарашли ер-мулкка бўлган ҳуқуқи қонун билан муҳофаза қилинади.

Колхозга қарашли жамоат бинолари, иморатлар, уй-жойлар, тракторлар, комбайнлар ва бошқа машиналар, ускуналар, транспорт воситалари, хўжаликда фойдаланиладиган ва маҳсулдор қорамоллар, кўп йиллик дов-дарахтлар, мелиоратив иншоотлар, етиштирилган маҳсулот, пул маблағлари ва колхознинг бошқа мол-мулки колхоз мулкини ташкил этади.

Хўжаликлараро корхоналар ва ташкилотлар, агрокомбинатлар ва бошқа бирлашмалар мулкини ҳосил қилишда колхознинг қай тариқа иштирок этганлигига қараб, ана шу мулк ва мазкур ташкилотлар фаолиятидан олинган фойданинг бир қисми ҳам колхоз мулкидир.

12. Колхоз ўз фаолиятини амалга ошириш ва жамоат хўжалигини янада ўстириш учун асосий ва оборот ишлаб чиқариш фондларини вужудга келтиради, улардан планли ва унумли фойдаланади ҳамда тўлдириб боради. Бу фондлар бўлинмас фондлардир (улар колхоз аъзолари ўртасида тақсимланиши мумкин эмас) ва улардан фақат аниқ мақсадни кўзлаб фойдаланилади.

Ноишлаб чиқариш мақсадидаги асосий фондлар ҳам бўлинмас фондлардир.

Колхоз асосий фондларни тўла тиклаш ва уларни капитал ремонт қилишда амортизация маблағлари ажратади.

Колхознинг оборот маблағлари унинг бутунлай ўз ихтиёрида бўлади ва ундан олинмайди. Колхоз оборот маблағларидаги камчилик колхознинг умумий даромади ва банк кредити ҳисобига тўлдирилади.

Оборот маблағларининг миқдорини колхоз аъзоларининг умумий йиғилиши колхознинг ишлаб чиқариш — молия планини тасдиқлаш чоғида белгилайди.

13. Фақат колхознинг ўзи — унинг бошқарув органлари колхоз мулкини ва пул маблағларини идора қилиш ҳуқуқига эга. Колхоз ўз фаолияти билан боғлиқ бўлмаган мақсадлар учун ўз маблағлари сарфланишига йўл қўймайди.

Колхоз:

моддий-техника таъминоти корхоналари ва ташкилотлари билан тузиладиган шартномалар асосида улгуржи савдо тартибида ва лимитлар асосида материал ресурслар сотиб олиш, шунингдек бошқа корхоналар ва ташкилотлардан техника воситалари, материаллар, хом ашё ва ускуналар сотиб олиш;

чакана савдо корхоналаридан ва бошқа ташкилотлардан нақд пулга материаллар, эҳтиёт қисмлар, асбоб-ускуналар ва кичик ҳажмдаги ускуналар, кичик механизация воситалари ва моддий-техника буюмлари сотиб олиш;

ўз фаолиятида колхоз аъзоларининг мол-мулки билан ёрдам беришидан фойдаланиш ҳуқуқига эга. Бунда колхозчиларга тўланадиган даромад уларнинг колхоз фаолиятига мол-мулк билан берган ёрдами даражасига мувофиқ бўлиши ва колхозчилар умумий йиғилишининг қарори билан белгиланиши керак;

бошқа корхоналар ва ташкилотларга, шунингдек гражданларга бинолар, иншоотлар, ускуналар, техника, инвентарлар, хом ашё ва бошқа моддий мулкларни сотиш, алмаштириш, ижарага бериш, топшириш, вақтинча фойдаланиш учун текинга ёки қарзга бериш, шунингдек улар путурдан кетган ёки маънавий эскирган бўлса уларни балансдан чиқариш ҳуқуқига эга.

Колхоз мулки нобуд бўлиши, етишмаслиги, яроқсиз ҳолга келиши ва йўқолишида, шунингдек тракторлар, автомобиллар, қишлоқ хўжалик машиналари, ишлатиб фойдаланиладиган қорамоллардан ўзбошимчалик билан фойдаланишда айбдор бўлган ёки бошқа тарзда моддий зарар етказган колхоз аъзоси зарарнинг миқдорини колхозга тўлаши шарт.

Кўрилган ҳақиқий зарарнинг миқдорини колхоз правлениеси белгилайди. Зарар колхоз аъзоси меҳнат мажбуриятларини бажармаганлиги ёки зарур даражада бажармаганлиги сабабли етказилган бўлса, зарар бевосита етказилган миқдорда, бироқ унинг ўртача ойлик иш ҳақидан ортиқ бўлмаган миқдорда ундириб олинади. Қасддан зарар етказилганда, шунингдек қонунда кўзда тутилган ҳолларда колхоз аъзолари тўла ва оширилган миқдорда моддий жавобгар бўладилар. Колхоз аъзоси маст ҳолда етказган зарар ҳам тўла ҳажмда ундириб олинади.

Колхозчининг ўртача ойлик иш ҳақидан ошмайдиган миқдордаги зарар колхоз правлениесининг қарорига мувофиқ унинг иш ҳақидан ушлаб қолиш йўли билан ундириб олинади. Колхоз аъзоси ўз иш ҳақидан ушлаб қолинган ёки унинг миқдоридан норози бўлган тақдирда меҳнат можароси унинг аризасига кўра, ушбу Уставнинг 35-бандида кўзда тутилган тартибда қараб чиқилади. Бошқа ҳолларда зарар колхоз аъзосининг розилиги билан колхоз правлениесининг қарорига биноан унинг иш ҳақидан ушлаб қолиш йўли билан, бундай розилик бўлмаган тақдирда суд йўли билан ундириб олинади.

V. Колхознинг ишлаб чиқариш—хўжалик ва молиявий фаолияти

14. Колхознинг асосий фаолияти қишлоқ хўжалик маҳсулоти етиштириш ва уни реализация қилишдан иборат.

Колхоз қишлоқ хўжалик маҳсулотини қайта ишлаш ва сақлаш, бинокорлик материалларини топиш ва тайёрлаш, халқ истеъмол моллари ишлаб чиқариш, бошқа ёрдамчи ва ҳунармандчилик соҳаларни ривожлантириш, саноат корхоналари, савдо, таъминот ва бошқа хўжалик ташкилотлари билан колхозда ишлаб чиқариш кооперацияси асосида турли буюмлар ва товарлар ишлаб чиқариш учун саноат цехлари (участкалари) ташкил этиш юзасидан шартнома муносабатлари ўрнатиши, шунингдек бошқа ишлар ва хизматларни бажариши мумкин.

Колхоз ўзининг Уставдаги вазифаларига мос келадиган ва мавжуд қонунларга зид бўлмаган ҳар қандай ишлаб чиқариш-хўжалик фаолиятини, шу жумладан ўзи жойлашган райондан ташқарида амалга оширишга ҳақлидир.

15. Колхоз колхозчиларнинг умумий йиғилишида мустақил ишлаб чиқиладиган ва тасдиқланадиган иқтисодий ҳамда социал ривожланиш беш йиллик ва йиллик планлари асосида ўз фаолиятини юритади.

Давлатга қишлоқ хўжалик маҳсулоти етказиб бериш хўжалик шартномалари ва бошқа хил шартномалар, марказлаштирилган тарзда тақсимланадиган моддий ресурслар етказиб бериш миқдори, пудрат ишлари лимити, шунингдек узоқ муддатли иқтисодий нормативлар планлаштириш учун дастлабки маълумотлардир.

Колхоз планларни тузиш чоғида жамоат хўжалигини кенгайтирилган қайта ишлаб чиқаришни таъминлаш ҳамда колхоз территориясида яшаб турган колхозчилар ва бошқа гражданларнинг шахсий ёрдамчи хўжаликларини ривожлантириш, давлат олдидаги мажбуриятларини бажариш, маҳсулот етиштиришни ривожлантириш ҳамда колхозчиларнинг моддий ва маданий-маиший эҳтиёжларини янада тўлароқ қондиришнинг асосий манбаи сифатида ялпи даромадни бутун чоралар билан кўпайтириш заруратига амал қилади.

Колхоз ўзининг ишлаб чиқариш бўлинмаларига хўжалик ҳисоби топшириқларини белгилайди ёки улар билан умуман хўжалик бўйича қабул қилинган план кўрсаткичлари бажарилишини таъминлайдиган шартнома муносабатлари ўрнатади.

16. Колхоз ўз савдо тармоғи орқали, колхоз бозорида матлубот кооперацияси ва бошқа ташкилотларга сотиладиган маҳсулотга мустақил нарх белгилаш ҳуқуқига эга. Белгиланган харид нархлари бўйича давлат буюртмаси ҳисобига шартномалар асосида реализация қилинадиган маҳсулот бунга кирмайди.

17. Колхоз хўжаликлараро корхоналар ва ташкилотлар, агросаноат комбинатлари, агрофирмалар ва бошқа бирлашмалар фаолиятида ихтиёрий равишда қатнашиши, ана шу корхоналар ҳамда бирлашмаларнинг маҳсулотлари ва хизматларидан фойдаланиши мумкин.

18. Колхоз пайчилик асосида ишлаб чиқариш, маданий-маиший объектлар қуриш, ободонлаштириш ҳамда колхоз ишлаб чиқаришини ривожлантириш ва колхозчиларга маданий-маиший хизмат кўрсатишни яхшилашга қаратилган бошқа тадбирларни амалга ошириш учун колхозчилар умумий йиғилишининг қарори билан ўз маблағларининг бир қисмини агросаноат комплекси корхоналари ва бирлашмаларининг, халқ депутатлари маҳаллий Советлари ҳамда бошқа давлат ва кооператив корхоналар, шунингдек жамоат ташкилотларининг маблағлари билан бирлаштириши мумкин.

19. Колхоз қишлоқ хўжалиги, ёрдамчи саноат ва ҳунармандчилик корхоналари маҳсулотини сотиш, техника, материал, чорва моллари ва бошқа мулк сотиб олиш, хўжаликлараро кооперация асосида саноат моллари ишлаб чиқариш, илмий ишланмалар, лойиҳа-қидирув, қурилиш-монтаж ва бошқа ишларни бажариш, хизматлар кўрсатиш ва бошқа хил хизматлар билан таъминланиш учун давлат, кооператив ва жамоат ташкилотлари билан шартномалар тузади, шунингдек гражданлар билан ўз фаолияти мақсадларига мос келадиган шартномалар тузади ва бошқа шартнома муносабатлари ўрнатади.

20. Колхоз белгиланган тартибда халқаро кооператив ташкилотлар фаолиятида қатнашиши, Ўзаро Иқтисодий Ёрдам Кенгашига аъзо бўлган мамлакатларнинг қишлоқ хўжалик кооперативлари ва бошқа корхоналари билан, шунингдек капиталистик ва ривожланаётган мамлакатларнинг корхоналари ва фирмалари билан савдо-иқтисодий, илмий-техникавий ва маданий алоқалар ҳамда ҳамкорлик ўрнатиши ва бундай алоқаларни ривожлантириши мумкин. Колхоз ўзининг ташқи иқтисодий алоқалари натижалари учун тўла жавобгардир.

21. Колхоз СССР давлат агросаноат банки муассасасида пул маблағларини ҳисобга олиш ва сақлаш учун счёт очади, барча касса ва ҳисоб-китоб операцияларини ўтказади.

Колхоз счётларидан СССР давлат агросаноат банки муассасасига пул ўтказиш ва ундан пул олиш колхоз правлениесининг буйруғи билан амалга оширилади.

Колхоз қисқа муддатли ва узоқ муддатли кредитлардан фойдаланиши мумкин.

Колхоз счётларига пул ўтказиш ёки пул олиш тўғрисидаги колхоз правлениесининг фармойишлари, шунингдек колхознинг кредитларга оид мажбуриятлари колхоз раиси ва бош бухгалтернинг имзолари бўлгандагина ҳақиқий ҳисобланади.

22. Колхоз бухгалтерлик, оператив ва статистик ҳисоб-китоб олиб боради, ҳисоб-китобнинг илғор метод ва формаларини жорий этади, тасдиқланган формалар асосида ҳисоб-китоб тайёрлайди ва уни белгиланган муддатда тегишли органларга тақдим этади.

23. Колхоз ўз аъзоларининг мажбуриятлари ва қарзларига жавобгар эмас. Колхоз аъзолари колхознинг мажбуриятлари ва қарзларига ўз мулки билан жавобгар бўлмайдилар.

VI. Меҳнатни ташкил этиш, унга ҳақ тўлаш, муҳофаза қилиш ва меҳнат интизоми

24. Колхоз жамоат хўжалигидаги ишлар колхозчиларнинг шахсий меҳнати билан бажарилади.

Колхозда тегишли мутахассислар бўлмаган ёки қишлоқ хўжалик ишлари ҳамда бошқа ишлар колхозчиларнинг кучлари билан зарур муддатларда бажарила олмайдиган ҳолларда ишчи ва хизматчиларни меҳнат шартномасига мувофиқ ишга қабул қилишга йўл қўйилади.

Колхоз ижтимоий ишлаб чиқаришда меҳнат ресурсларидан тўла-тўкис ва ғоятда оқилона фойдаланилиши тўғрисида ғамхўрлик қилади.

25. Колхозда иш кунининг давомийлиги ва тартиби, меҳнатга қобилиятли колхозчиларга дам олиш кунлари, ҳақ тўланадиган йиллик отпускалар бериш тартиби, шунингдек уларнинг жамоат хўжалигидаги меҳнатда иштирок этиш минимуми колхознинг ички тартиб-қоидалари билан йўлга қўйилади.

26. Колхоз ишлаб чиқариш ҳамда меҳнатни ташкил этиш формаларини — участкалар, цехлар, фермалар, бригадалар, звенолар ва бошқа ишлаб чиқариш бўлинмаларини хўжаликнинг конкрет шароитларига қараб белгилайди ва қўллаиади.

Колхоз меҳнатни ташкил этиш ва рағбатлантиришнинг асосий формаси сифатида коллектив пудратни қўллаиади, шунингдек оилавий, шахсий пудратдан ҳамда бошқа пудрат формаларидан фойдаланади.

Ишлаб чиқариш бўлинмаларининг составига колхозчилар жамоат хўжалигини ривожлантириш манфаатларидан келиб чиқиб, меҳнат коллективининг фикрини ва шахсий истакни, шунингдек малака ва иш тажрибасини эътиборга олиб танланади. Колхоз правлениеси ишлаб чиқариш зарурати пайдо бўлган ҳолларда колхозчини бажараётган иши юзасидан меҳнатига унинг аввалги ишидаги ўртача маошидан кам бўлмайдиган ҳақ тўлаб бошқа ишга вақтинча, олти ой муддат билан ўтказиш ҳуқуқига эга.

Колхоз ишлаб чиқариш бўлинмаларининг коллективларига ер участкалари, тракторлар, машиналар ва асбоб-анжомлар, иш ҳайвонлари ва чорва мол, иморатлар ҳамда бошқа моддий ресурслар бириктиб қўйилади.

Колхоз ишлаб чиқариш бўлинмаларининг фаолияти ички хўжалик ҳисоби асосида амалга оширилади.

Колхоз ишлаб чиқариш бўлинмаларининг хўжалик ҳисобидаги топшириқлари ва шартномалар меҳнат коллективларининг иштирокида тузиб чиқилади.

Колхоз правлениеси билан хўжалик ҳисобидаги пудрат коллективлар ўзларининг шартномавий мажбуриятларига қатъий риоя қиладилар ҳамда бу мажбуриятлар бажарилмаганлиги учун моддий жавобгар бўладилар.

27. Колхознинг жамоат хўжалиги колхозчилар даромадларининг асосий манбаи ҳисобланади. Колхозда меҳнатга ҳар бир колхозчи бажарган ва жамоат хўжалигига қўшган меҳнатнинг миқдори ва сифатига мувофиқ ҳақ тўланади ҳамда у яхши меҳнат учун, энг яхши кўрсаткичлар учун—кўпроқ ҳақ деган принцип асосида ишнинг пировард натижалари билан белгиланади.

Колхоз аъзоларининг меҳнат ҳақи меҳнат унумдорлигини илдам ўстириш асосида ошириб борилиши керак.

Колхоз меҳнатга ҳақ тўлаш формалари ва шартларини мустақил белгилайди Хўжалик ҳисоби ва коллектив пудратдан фойдаланиб, ялпи даромаддан, етиштирилган (реализация қилинган) маҳсулот, бажарилган ишлар ҳажми учун меҳнатга ҳақ тўлашни, шунингдек вақтбай меҳнат ҳақи ҳамда бошқа меҳнат ҳақи турларини қўлланади.

Колхозчининг айби билан сифатсиз бажарилган ишга ҳақ тўланмайди ёки бунинг учун ҳақ миқдори тегишлича камайтирилади.

Колхоз ҳамда унинг ишлаб чиқариш бўлинмалари раҳбарлари билан мутахассисларининг меҳнатига ҳақ тўлаш формалари ва шартларини колхозчиларнинг умумий йиғилиши белгилайди.

Меҳнатга ҳақ тўлаш шартлари (маҳсулот етиштириш нормалари, иш унуми нормалари, ҳайвонлар нагрузкаси, мукофотлаш ва ҳоказолар) колхозчилар ва мутахассисларнинг кенг иштирокида, хўжаликнинг конкрет шароитларини ҳисобга олиб ишлаб чиқилиб, колхоз правлениеси томонидан тасдиқланади ҳамда ишлаб чиқаришнинг ташкилий-техникавий шарт-шароитлари яхшилана борган сари қайта кўриб чиқилади.

28. Колхоз жамоат ишлаб чиқаришидаги иш учун колхоз аъзолари меҳнатига ҳақ белгилайди, унинг даражаси хўжалик юритишнинг пировард натижаларига боғлиқдир. Колхоз аъзоси меҳнатига ҳақ тўлаш гарантияси кенг кўламдаги такрор ишлаб чиқариш, планлаштирилган соф даромадни олиш, меҳнат бурчларини виждонан бажариш билан таъминланади.

Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштиришни кўпайтиришдан, сифатини яхшилаш ва унинг таннархини арзонлаштиришдан колхозчиларнинг моддий манфаатдорлигини ошириш мақсадида асосий меҳнат ҳақи билан бир қаторда қўшимча ҳақ, тежамкорлик учун мукофотлар ва моддий рағбатлантиришнинг бошқа турлари, касбларда ўриндошлик, хизмат зонасини кенгайтирганлик ёки бажарилган ишларнинг ҳажмларини оширганлик ва шу кабилар учун устама ҳақ қўлланилиши мумкин.

Ички хўжалик ҳисоби принциплари асосида иш кўраётган ишлаб чиқариш бўлинмалари ихтиёрига колхозчиларнинг умумий йиғилиши белгилаган тартибда моддий рағбатлантириш фондининг бир қисми ажратиб берилиши мумкин.

Белгиланганидан ортиқча харажатларга йўл қўйган бригадалар, звенолар, фермалар ва бошқа бўлинмаларнинг коллективлари колхоз правлениесининг қарорига биноан ана шу ортиқча харажатни улар учун меҳнатга ҳақ тўлаш ва мукофотлашга сарфлаш кўзда тутилган маблағлар ҳисобидан батамом ёки қисман қоплайдилар.

Колхоз бошқариш аппарати ходимларининг штатларини мустақил белгилайди, бунда уни қисқартиришга ва унга сарфланадиган маблағларни камайтиришга ҳаракат қилади.

Жамоат хўжалигида меҳнат қилиш юзасидан белгиланган минимумни узрли сабабларсиз бажармаган, ишлаб чиқаришда нуқсонлар ва прогулларга йўл қўйган, жумладан ишда уч соатдан кўпроқ узрли сабабсиз бўлмаган, маст ҳолда ишга келган, шунингдек хўжалик йили тугамасдан узрли сабабсиз колхоздан чиқиб кетган ёки колхоз правлениесининг қарори билан колхоз аъзолигидан чиқарилган колхоз аъзолари меҳнат коллективининг таклифларини эътиборга олиб қўшимча ҳақдан, пировард натижалар учун устама ҳақдан ва моддий рағбатлантиришнинг бошқа турларидан қисман ёки тўла маҳрум этилишлари мумкин.

Ишдан асоссиз бўшатилган колхозчига мажбурий прогул вақти учун ўртача иш ҳақи тўланади, аммо бу уч ойдан ошмаслиги керак.

29. Колхозчиларнинг қишлоқ хўжалик маҳсулотларига бўлган эҳтиёжларини қондириш учун колхозда натура фонди тузилади, бу фондга ялпи дон ва бошқа маҳсулотлар ҳосилининг, шунингдек, ем-хашакнинг муайян қисми ажратилади. Ана шу маҳсулотлар ва ем-хашак колхоз аъзоларининг умумий йиғилиши белгилайдиган миқдор ва тартибда колхозчиларга меҳнат ҳақи ҳисобидан берилади ёки сотилади.

30. Колхоз правлениеси колхозчиларга тегишли иш ҳақининг ўз вақтида тўланишини таъминлайди. Бунда ойига камида бир марта пул тўланади, натура маҳсулоти эса унинг тушишига қараб берилади.

Колхознинг йиллик ҳисоботи тасдиқлангандан кейин бир ой муддатдан кечикмай, колхозчилар билан узил-кесил ҳисоб-китоб қилинади.

31. Колхоз правлениеси касаба союз комитети билан биргаликда ушбу Уставга амал қилиб, ички тартиб-қоидаларни, меҳнатга ҳақ тўлаш тўғрисидаги, ички хўжалик ҳисоби. коллектив пудрат ҳамда бошқа пудрат формалари ҳақидаги низомларни ишлаб чиқади, улар колхозчиларнинг умумий йиғилишида тасдиқланади.

32. Колхоздаги барча ишлар хавфсизлик техникаси юзасидан белгиланган қоидаларга ва ишлаб чиқариш санитарияси талабларига риоя этган ҳолда амалга оширилади.

(Давоми 3-бетда).

КОЛХОЗНИНГ НАМУНАВИЙ УСТАВИ

(Боши 2-бетда).

Меҳнат шароитларини ва уни муҳофаза қилишни яхшилаш, хавфсизлик техникаси, ишлаб чиқариш санитарияси хусусидаги тадбирларни ўтказишга, белгиланган нормалар бўйича колхозчиларга бериш учун махсус кийим ва пойафзал, ҳимоя мосламаларини сотиб олишга колхоз зарур маблағ ажратади.

Правление хўжаликда соғлом ва бехатар меҳнат шароитларини вужудга келтиришга доир чора-тадбирларнинг бажарилиши учун масъул шахсларни тайинлайди, уларнинг ишини контроль қилиб боради.

33. Колхоз аъзоси бўлган аёллар ҳомиладорлик ва туққанлик учун отпуска олиш ҳуқуқига эгадирлар; ҳомиладор аёлларга аввалги ишидаги ўртача иш ҳақини сақлаб қолиб, бирмунча енгилроқ иш берилади; эмизикли болалари бўлган аёлларга гўдакларни ўз вақтида овқатлантириш учун зарур шароитлар яратилади, уларга қўшимча отпускалар берилади; кўп болали аёлларга тўла бўлмаган иш куни, қисқартирилган иш ҳафтаси белгиланиши, улар касаначиликка ўтказилишлари мумкин.

Колхоз ўсмирлар учун қисқартирилган иш куни ва бошқа енгилликларни белгилайди.

Айрим ҳолларда колхоз касаба союз комитетининг розилиги билан муваққат ва мавсумий ишларни бажариш учун 15 ёшга тўлган шахслар қабул қилиниши мумкин.

34. Ишлаб чиқаришда юқори натижаларга эришганлик, рационализаторлик таклифларини ишлаб чиқиб, жорий этганлик, жамоат маблағларини тежаганлик учун, колхоз ишлаб чиқаришида кўп йил бенуқсон ишлаганлик учун ҳамда колхоз олдидаги бошқа хизмат учун колхоз аъзоларининг умумий йиғилиши ёки правление меҳнат коллективининг фикрини эътиборга олиб, колхозчиларни рағбатлантириш тартибини ишлаб чиқади ва чора-тадбирларини белгилайди.

35. Меҳнат интизомини, колхоз Уставини, ички тартиб-қоидаларини бузганлик учун айбдор шахсларга колхозчиларнинг умумий йиғилиши ёки колхоз правлениеси ишлаб чиқариш бўлинмаси коллективининг фикрини эътиборга олиб, қуйидаги жазо чораларини бериши мумкин:

а) танбеҳ;

б) виговор;

в) қаттиқ виговор;

г) уч ойгача муддат билан кам ҳақ тўланадиган ишга ўтказиш ёки худди шундай муддат билан пастроқ лавозимга тушириш;

меҳнат интизомини мунтазам суратда бузганлик, узрли сабабларсиз прогул қилганлик ёки маст ҳолда ишга келганлик учун колхоз аъзоси малакани эътиборга олмай, ушбу банднинг биринчи абзацида кўрсатилган муддат билан кам ҳақ тўланадиган бошқа ишга ўтказилиши ёки бошқа пастроқ лавозимга тушириб қўйилиши мумкин;

д) лавозимидан (ишидан) бўшатиб, колхозда албатта бошқа иш бериш;

е) колхоз аъзолигидан чиқариш тўғрисида огоҳлантириш;

ж) колхоз аъзолигидан чиқариш.

Меҳнат интизомини, колхоз Уставини мунтазам суратда бузувчи шахсларга нисбатан бошқа жазо чоралари қўлланилгандан кейин энг охирги чора сифатида уларни колхоз аъзолигидан чиқаришга йўл қўйилиши мумкин.

Колхоз аъзолигидан чиқарилган шахслар мазкур Уставда белгиланган колхоз аъзоларининг ҳуқуқларидан маҳрум бўладилар.

Колхоз раисига ва ревизия комиссиясининг раисига, правление аъзолари ва ревизия комиссияси аъзоларига колхозчиларнинг умумий йиғилиши, бош мутахассисларга, бош бухгалтерга ва ишлаб чиқариш бўлинмаларининг раҳбарларига эса колхоз правлениеси жазо бериши мумкин.

Жазоларни бериш ва олиб ташлаш тартиби колхознинг ички тартиб-қоидалари билан белгиланади.

Колхозчиларнинг меҳнат низоларини колхоз правлениеси ва касаба союз комитетининг вакилларидан тузилган меҳнат низолари комиссияси кўриб чиқади, ушбу Уставда фақат колхозчиларнинг умумий йиғилиши компетенциясига киритилган масалалар хусусидаги низолар бундан мустаснодир.

Колхозчи комиссиянинг қарорига қўшилмаган тақдирда, шунингдек комиссияда бир битимга эришилмаган ҳолларда у меҳнат низосини кўриб чиқиш тўғрисидаги ариза билан ўз хоҳишига кўра, колхоз аъзоларининг умумий йиғилишига ёки халқ судига мурожаат қилишга ҳақлидир.

VII. Колхоз ялпи маҳсулоти ва даромадларини тақсимлаш

36. Даромадларни тақсимлаш чоғида жамғарма ва истеъмолнинг тўғри қўшиб олиб борилиши, ишлаб чиқариш, страхование ва маданий-маиший жамоат фондларининг муттасил ўсиб бориши, колхозчилар турмуш даражасининг оширилиши таъминланиши лозим.

Колхоз ялпи маҳсулотини етиштиришга сарфланган моддий ҳамда бошқа харажатлар (асосий фондлар амортизацияси, уруғлик, ем-хашак, ўғит, нефть маҳсулотлари, жорий ремонт харажатлари ҳамда бошқа сарф-харажатлар) ана шу маҳсулот ҳисобидан қопланади.

Колхоз олинган ялпи даромад ҳисобидан меҳнат ҳақи фондини вужудга келтиради, колхозчилар социал страхованиеси ва социал таъминоти марказлаштирилган иттифоқ фондларига ажратмалар беради.

Даромаддан солиқлар тўлангандан, ссудалар қайтарилгандан ва давлатга бошқа пул тўловлари топширилгандан кейинги соф даромад колхозчилар умумий йиғилишининг хоҳишига қараб фойдаланилади.

Асосий ва оборот фондларини кўпайтиришга ажратиладиган маблағларнинг миқдорлари ҳар йили колхозчиларнинг умумий йиғилишида ижтимоий ишлаб чиқаришни ўстиришни таъминлаш учун талаб этиладиган маблағларни ҳисобга олиб белгиланади.

37. Етиштирилган натура ҳолидаги деҳқончилик ва чорвачилик маҳсулотларидан колхоз:

эҳтиёжни тўла қондирадиган миқдорда уруғлик фонди яратади;

қишлоқ хўжалик маҳсулотларини сотиш юзасидан хўжалик шартномаларини бажаради, натура ҳолидаги ссудаларни қайтаради, меҳнат ҳақи ҳисобидан бериш ёки колхозчиларга ҳамда бошқа гражданларга сотиш учун маҳсулот фондини вужудга келтиради;

жамоат чорваси ва паррандаси учун, шунингдек шартнома асосида колхозчиларнинг шахсий ёрдамчи хўжаликларида бўлган чорва ва парранда учун талаб қилинган миқдорда ем-хашак ажратиб беради;

умумий овқатланиш, болалар муассасаларини таъминлаш учун маҳсулот ҳамда пенсионерларга, инвалидларга, колхознинг муҳтож аъзоларига ёрдам бериш учун маҳсулот ва ем-хашакнинг бир қисмини ажратади;

уруғлик, ем ва озиқ-овқат маҳсулотларининг эҳтиёт ҳамда узлуксиз фондларини вужудга келтиради.

Қолган маҳсулотни колхоз матлубот кооперациясига реализация қилади, колхоз бозорида сотади ёхуд ўз ихтиёрига кўра, бошқа эҳтиёжларда фойдаланади.

38. Маҳсулот реализация қилишдан ҳамда бошқа манбалардан олинган пул маблағларидан колхоз биринчи навбатда ишлаб чиқаришнинг моддий харажатлари ҳамда бошқа харажатларни қоплаш, колхозчиларнинг меҳнати билан ҳисоб-китоб қилиш, давлат тўловларини бериш ва пул ссудаларини қайтариш, колхознинг жамоат фондларини ташкил қилиш ва тўлдириш, марказлаштирилган фондларга взнослар тўлаш учун фойдаланади.

VIII. Колхозни социал ривожлантириш

39. Колхоз ўз аъзоларининг меҳнат, турмуш, дам олиш шароитларини, соғлиғини сақлашни яхшилаш ва мустаҳкамлаш, уларнинг қизиқиш ва эҳтиёжларини қондириш юзасидан ҳар томонлама чора-тадбирларни амалга оширади.

Колхоз ўзининг социал фаолиятини халқ депутатлари маҳаллий Советлари билан қалин ҳамкорликда олиб боради.

Шу мақсадда колхоз:

комплекс механизация даражасини ошириш, индустриал технологияларни жорий этиш, иш жойларини ташкил қилишни такомиллаштириш асосида кам малакали оғир меҳнатнинг камайтирилишига, истиқболда эса тугатилишига ҳам эришади;

колхоз клублари, маданият уйлари, кутубхоналар ҳамда бошқа маданий-маърифий муассасалар, санаторий-профилакторийлар, дам олиш уйлари, пионер лагерлари, болалар боғча ва яслилари, кексалар ва инвалидлар уйлари қуради ва жиҳозлайди, уларнинг аниқ мақсад йўлида самарали ишлашини таъминлайди, спорт иншоотлари барпо этади, физкультура ва спортни ривожлантиришга кўмаклашади;

ўқувчиларни ўқитиш ва тарбиялаш самарадорлигини оширишда, уларни мустақил турмуш ва меҳнатга тайёрлашда мактабга бутун чоралар билан кўмаклашади, мактабларга ер участкалари, техника, уруғлик, ўғит, транспорт ҳамда ишлаб чиқариш таълими унун бошқа воситаларни бериб қўяди, мактабларни битириб чиққан қишиларнинг колхозда ишга жойлашишларини таъминлайди;

колхозчилар учун умумий овқатланишни ташкил этади, зарур бўлган тақдирда овқатланишни арзонлаштириш учун социал ривожланиш фонди маблағидан фойдаланади;

колхозда даволаш ва профилактика тадбирларини ўтказишда соғлиқни сақлаш органларига ёрдам кўрсатади, беморларни даволаш муассасаларига элтиб қўйиш учун колхоз аъзоларига бепул ва шошилинч тартибда транспорт беради;

оилани мустаҳкамлашга кўмаклашади, аёлларга оналик билан меҳнат ва жамоат фаолиятида иштирок этишни муваффақиятли равишда қўшиб олиб бориш имконини берадиган қулай шарт-шароитларни яратади;

қишлоқни социал жиҳатдан қайта қуради, уй-жойлар барпо этади ва мавжуд уй-жой фондини ободонлаштиради, шунингдек йўллар, коммунал объектлар ҳамда бошқа объектларни қуради. Якка тартибдаги қурилишда ва уй-жойларни ремонт қилишда колхозчиларга ёрдам кўрсатади, шу мақсадда уларга ссудалар беради, кооператив қурилишга, колхоз аъзоларига маиший ва савдо хизматини ташкил қилишга кўмаклашади.

Колхоз уйларидаги турар жой бинолари колхозчиларни ҳамда амалдаги тартибга мувофиқ, хўжалик уйларида турар жой майдони бериладиган бошқа шахсларни жойлаштириш учун мўлжалланади. Колхоз уйларидаги турар жой майдонини колхоз правлениеси касаба союз комитети билан биргаликда, ошкораликка риоя этган ҳолда беради.

Колхоз колхозчининг маблағларини қисман жалб этиб, барпо этган турар жой биносида яшаётган колхозчи узрсиз сабабларга кўра колхоздан чиқиб кетган тақдирда ана шу турар жой биносини колхозга топшириши шарт, у қилинган харажатни белгиланган тартибда колхозга тўлайди ёки колхознинг шу қурилишга сарфлаган харажатларини колхозчиларнинг умумий йиғилиши қарорига биноан қоплайди.

Колхоз ўз аъзоларининг ишлаб чиқариш малакаси ва маданий-техникавий савиясини ошириш тўғрисида ғамхўрлик қилади; белгиланган тартибда колхозчиларни олий ва ўрта махсус ўқув юртларига, ҳунар-техника билим юртлари ва мактабларга, малака ошириш курсларига ўқишга юборади; сиртқи ҳамда кечки умумий таълим ва махсус билим юртларида муваффақиятли таълим олаётган ва колхозда ҳалол ишлаётган колхозчиларга амалдаги қонунда кўзда тутилган имтиёзларни беради.

Колхоз йўлланмаси билан ўқув юртларини тамомлаган колхозчилар шу колхозга ихтисоси бўйича ишга қайтиб келишлари шарт.

Колхозчи узрли сабабларсиз ўқишни ташлаган, колхозга ишга қайтиб келишдан бош тортган ёхуд қонунда ёки битимда белгиланган муддат тугамасдан ишни тўхтатган ҳолларда таълим даврида унга колхоз ҳисобидан тўланган стипендия, агар бу нарса томонларнинг битимида ёки мажбуриятда шарт қилиб қўйилган бўлса, колхозга ундириб берилиши керак.

40. Колхоз аъзолари амалдаги қонунга мувофиқ қарилик, инвалидлик, боқувчисидан маҳрум бўлганлик пенсияларини, аёллар эса бундан ташқари, ҳомиладорлик ва туққанлик учун нафақалар олишади. Колхоз аъзоларининг кам таъминланган оилаларига белгиланган тартибда болалар учун нафақалар тайинланади ва тўланади.

41. Колхоз аъзолари вақтинча меҳнат қобилиятини йўқотганлик учун белгиланган тартибда колхозчилар социал страхованиеси марказлаштирилган иттифоқ фонди ҳисобидан нафақалар, санаторий ва дам олиш уйларига путёвкалар оладилар, уларга бошқа хил социал страхование ҳам берилади.

Колхоз умумий йиғилишнинг қарори билан ўз маблағлари ҳисобидан колхозчиларга тайинланган барча турдаги пенсияларга қўшимча ҳақ тўлаши, шунингдек колхоз қурилишининг ветеранларига ва колхоз жамоат хўжалигини ривожлантиришда алоҳида хизматлари бўлган кишиларга шахсий пенсиялар белгилаши мумкин.

Колхознинг пенсия ва нафақалар олмаётган меҳнатга қобилиятсиз аъзоларига колхоз ўз маблағлари ҳисобидан моддий ёрдам беради. Колхоз иқтисодий имкониятларни ҳисобга олиб, ҳомиладорлик ва туққанлик юзасидан нафақаларга қўшимча ҳақ белгилаши, учта ва ундан кўпроқ бола туққан аёлларга бир йўла мукофот бериши мумкин.

IX. Колхозчи оиласи (колхоз ҳовлиси)нинг шахсий ёрдамчи хўжалиги

42. Колхозчи оиласи (колхоз ҳовлиси)нинг шахсий ёрдамчи хўжалиги социалистик қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришининг таркибий қисми ҳисобланади.

Колхозчи оиласи (колхоз ҳовлиси) ўз мулкида яшайдиган уй, хўжалик иморатлари, маҳсулот берадиган ва ишлатиладиган ҳайвонлар, парранда, қуёнлар, асаларилар, қишлоқ хўжалик жиҳозлари ҳамда томорқа участкасидаги ишларни бажариш учун кичик механизация воситаларига эга бўлиши мумкин.

Колхозчи оиласи (колхоз ҳовлиси)га экин экиш, боғ ва бошқа эҳтиёжлар учун фойдаланишга томорқа ер участкаси берилади.

Колхозчи оиласи (колхоз ҳовлиси)нинг томорқа участкаси ҳажми колхозчиларнинг умумий йиғилиши томонидан унинг ижтимоий ишлаб чиқаришдаги меҳнат билан иштироки ҳисобга олинган ҳолда белгиланади.

Томорқа участкасида қонунда ман этилмаган барча экинлар парвариш қилинади, теплицалар ҳамда бошқа хил тупроғи иситиладиган тупроқ иншоотлардан фойдаланилади.

Колхозчиларга улар яшаб турган уйлар (квартиралар) яқинидан тўла ҳажмда томорқа участкалари ажратиш иложи бўлмаган тақдирда ер участкасининг қолган қисми аҳоли пунктининг турар жой зонасидан олисроқдан тақдим этилади.

Колхоз кўп қаватли қилиб қурилган уйларда яшовчи колхозчиларга коллектив боғ ва томорқа учун ер участкалари ажратиш ҳуқуқига эга.

Колхоз томонидан белгиланган ҳажмларда томорқа участкаларидан колхозчиларнинг оилалари (колхоз ҳовлилари), агар оила (колхоз ҳовлиси)нинг ҳамма аъзолари қарилик ёки инвалидлик туфайли меҳнатга лаёқатсиз бўлиб қолган, агар оила (колхоз ҳовлиси)нинг меҳнатга лаёқатли ёлғиз аъзоси ҳақиқий муддатли ҳарбий хизматга чақирилган ёхуд сайлаб қўйиладиган лавозимга сайланган, ўқишга кирган, колхоз розилиги билан вақтинчалик бошқа ишга ўтган ёки агар оила (колхоз ҳовлиси) составида фақат балоғатга етмаган болалар қолган тақдирда ҳам фойдаланаверади. Бошқа ҳамма ҳолларда томорқа участкасининг сақлаб турилиши ва ҳажмлари ҳақидаги масала колхоз аъзоларининг умумий йиғилишида ҳал этилади.

Колхоз колхозчиларга ҳамда хўжалик территориясида яшаб турган ва у билан чорвачилик ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш юзасидан шартнома тузган гражданларга қўшимча равишда экинзор учун ер участкалари, шунингдек, пичанзорлар ва яйловлар ажратиб бериши мумкин.

Томорқа участкаси бошқа шахсларга фойдаланиш учун берилиши ёки ёлланма меҳнатни қўлланган ҳолда ишланиши мумкин эмас.

Колхоз правлениеси томорқа участкаларидаги ишларда колхозчиларга ёрдам кўрсатади.

43. Колхозчи оиласи (колхоз ҳовлиси)да шахсий фойдаланишдаги ҳайвонлар ва паррандаларни сақлаш нормалари колхозчиларнинг умумий йиғилишида унинг ижтимоий ишлаб чиқаришдаги иштироки ҳисобга олинган ҳолда белгиланади.

Колхоз правлениеси ҳайвонлар ва паррандаларга эга бўлишда, зооветеринария хизмати кўрсатишда, ҳайвонларни озуқа ва яйловлар билан таъминлаш, шунингдек маҳсулотни реализация қилишда колхозчиларга ёрдам беради.

44. Халқ депутатлари қишлоқ ёки посёлка Советлари ҳамда колхозчиларнинг умумий йиғилиши қарорлари билан қишлоқ жойларда ишлаётган ўқитувчилар, врачлар ва бошқа гражданларга томорқа ер участкалари берилади.

X. Колхознинг бошқарув органлари ва ревизия комиссияси

45. Колхозни бошқариш кенг демократия ва ошкоралик, колхознинг ички ҳаётига доир барча масалаларни ҳал этишда колхозчиларнинг фаол иштироки асосида амалга оширилади.

Колхоз ишларини колхоз аъзоларининг умумий йиғилиши (вакиллар йиғилиши),* йиғилишлар ўртасидаги даврда эса колхоз правлениеси бошқаради.

46. Колхоз аъзоларининг умумий йиғилиши колхозни бошқарувчи олий орган ҳисобланади.

Умумий йиғилиш:

колхоз уставини қабул қилади, унга ўзгартишлар ва қўшимчалар киритади;

колхоз раисини, колхоз правлениеси ва ревизия комиссиясини сайлайди, уларнинг фаолиятлари тўғрисидаги ҳисоботларини эшитади;

колхоз аъзолигига қабул қилиш, колхоз аъзолари сафидан чиқиш ва чиқариш ҳақидаги масалаларни ҳал этади;

колхознинг ички тартиб-қоидаларини, меҳнатга ҳақ тўлаш, ички хўжалик ҳисоб-китоби ҳақидаги низомларни ҳамда колхознинг ички ҳаётига оид бошқа хил норматив ҳужжатларни қабул қилади, уларга қўшимчалар ва ўзгартишлар киритади;

қишлоқни социал қайта қуриш юзасидан тадбирларни кўриб чиқади ва белгилайди;

касаба союз комитетининг колхоз правлениеси билан тузадиган социал масалалар ва меҳнатни муҳофаза қилиш юзасидан битимларини қараб чиқади ҳамда тасдиқлайди;

истиқболга мўлжалланган ва йиллик ишлаб чиқариш—молия планлари, йиллик ҳисоботни қараб чиқади ва тасдиқлайди;

колхоз правлениесининг колхоз бош мутахассислари ва бош бухгалтерини ишга тайинлаш, уларни ишдан озод қилиш ҳақидаги таклифларини кўриб чиқади ҳамда қарорлар қабул қилади;

ревизия комиссиясининг таклифларини кўриб чиқади ҳамда актларини тасдиқлайди;

колхозда ёрдамчи саноат ишлаб чиқариши ва ҳунармандчиликни ташкил этиш, колхознинг агросаноат бирлашмалари, агрокомбинатлар, агрофирмалар, хўжаликлараро корхоналар ва ташкилотларда қатнашуви, марказлаштирилган фондларга колхоз маблағларини ажратиш тўғрисидаги масалаларни ҳал этади;

колхоз ерларининг ҳажмини ўзгартириш ҳамда улардан фойдаланиш чегаралари ҳақидаги масалаларни қараб чиқади;

амалдаги қонунчиликка мувофиқ тарзда колхозни йириклаштириш, бўлиб юбориш, қайта ташкил этиш ва фаолиятини тўхтатиш ҳақидаги масалаларни ҳал этади;

пудратчи коллективларнинг колхоз правлениеси билан меҳнат низоларини қараб чиқади;

колхоз раиси, правлениеси ва ревизия комиссиясининг хатти-ҳаракатлари устидан тушган шикоятларни кўриб чиқади.

Кўрсатиб ўтилган масалалар юзасидан қабул қилинган қарорлар колхозчиларнинг умумий йиғилиши (вакиллар йиғилиши)нинг мутлақ ваколати ҳисобланади.

Колхозчиларнинг умумий йиғилиши халқ контроли группасини сайлайди, шунингдек колхоз фаолиятининг бошқа масалаларини кўриб чиқади ва ҳал этади.

47. Колхоз аъзоларининг умумий йиғилиши правление томонидан заруратга қараб, бироқ камида кварталда бир марта чақирилади. Колхоз правлениеси, агар колхоз аъзоларининг камида 1/3 қисми ёки ревизия комиссияси талаб қилса, колхозчиларнинг умумий йиғилишини чақиришга мажбурдир.

Умумий йиғилиш унда колхоз барча аъзоларининг камида 2/3 қисми қатнашган тақдирдагина масалаларни ҳал этиш ҳуқуқига эга бўлади.

Колхозчиларнинг умумий йиғилишида қарорлар кўпчилик овоз билан қабул қилинади.

Колхоз правлениеси умумий йиғилишнинг чақирилиши ҳақида колхозчиларни йиғилишдан камида етти кун аввал хабардор қилади.

48. Колхоз аъзоларининг умумий йиғилишини чақириш қийин бўлган йирик колхозларда умумий йиғилишларга дахлдор масалаларни ҳал этиш учун истисно тариқасида вакиллар йиғилиши чақирилиши мумкин, бу ҳақда колхоз уставига тегишли ёзувлар киритилади, колхозни йириклаштириш, бўлиб юбориш, қайта тузиш ва фаолиятини тўхтатиш масалалари бундан мустасно.

Вакиллар бригадалар ҳамда колхознинг бошқа бўлинмаларида колхозчиларнинг йиғилишларида колхоз аъзолари орасидан уч йил муддатга сайланадилар. Вакиллар составига колхоз раиси, правление аъзолари ва ревизия комиссияси аъзолари қўшиладилар. Вакилларнинг ваколат нормалари колхоз правлениеси томонидан колхозчиларни колхоз ишларини бошқаришга мумкин қадар кенгроқ жалб этиш назарда тутилган ҳолда белгиланади.

Вакилларнинг йиғилишлари муҳокамасига киритиладиган масалалар қоида тариқасида даставвал ишлаб чиқариш бўлинмаларида колхозчилар йиғилишларида муҳокама қилиб чиқилади. Вакиллар йиғилишларида қабул қилинган қарорлар ҳақида вакиллар ўз коллективларига ахборот берадилар.

Вакилларнинг йиғилиши унда барча вакилларнинг камида 3/4 қисми қатнашган тақдирдагина масалаларни ҳал этиш ҳуқуқига эга бўлади.

49. Колхоз правлениеси колхоз аъзоларининг умумий йиғилиши олдида жавобгар бўлган ижро этувчи—бошқарувчи орган ҳисобланади ҳамда колхознинг жамики ташкилий, ишлаб чиқариш-молиявий, маданий-маиший ва тарбиявий фаолиятига раҳбарликни амалга оширади.

Колхоз правлениеси қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш ва давлатга сотиш планларининг бажарилишини ташкил этади, ер, меҳнат, моддий ва молиявий ресурслардан самарали фойдаланишни таъминлайди, ишлаб чиқариш ва меҳнат интизомини мустаҳкамлайди.

Колхоз правлениеси коллектив (бригада, оилавий) ва якка тартибдаги пудрат ҳақида шартномалар тузади, уларга риоя қилинишини таъминлайди.

Колхоз правлениеси корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва гражданлар билан шартномалар тузади, уларнинг бажарилишини ташкил этади.

Колхоз правлениеси ўз фаолиятида колхознинг кенг активига доимо таянади, ижодий ташаббусни ривожлантиради ва қўллаб-қувватлайди ҳамда колхоз аъзоларининг жамоат хўжалигини аҳолининг шахсий ёрдамчи хўжаликлари билан боғлиқ ҳолда жадал ривожлантириш, меҳнат унумдорлигининг ўсиши учун масъулиятини ошириб боради, колхозчиларнинг иш ва турмуш шароитларини яхшилаш ҳақида тинмай ғамхўрлик кўрсатади, уларнинг илтимос ва таклифларини кўриб чиқишга сезгирлик ҳамда диққат-эътибор билан ёндашади.

Колхоз правлениеси колхоз аъзолари орасидан уч йил муддатга сайланади. Ҳар йили колхоз правлениеси ўз фаолияти ҳақида колхозчиларнинг умумий йиғилишига ҳисоб бериб туради.

Колхоз правлениесининг мажлиси заруратга қараб, бироқ камида ойига бир марта чақирилади; мажлисда правление аъзоларининг камида 3/4 қисми қатнашган тақдирдагина правление масалаларни ҳал этишда қонуний ҳуқуққа эга ҳисобланади.

Правление қарорлари кўпчилик овоз билан қабул қилинади.

50. Колхоз аъзоларининг умумий йиғилиши яширин ёки очиқ овоз бериш йўли билан (йиғилиш хоҳишига қараб) колхозчилар орасидан уч йил муддатга колхоз раисини сайлайди, у айни пайтда колхоз правлениесининг раиси ҳам ҳисобланади. Колхоз раисини сайлаш учун овозга бир неча номзод қўйилиши мумкин.

Колхоз раиси колхоз фаолиятига кундалик раҳбарликни амалга оширади, колхозчиларнинг умумий йиғилишлари, правление мажлисларининг ўз вақтида ўтказилиши ҳамда уларнинг қарорлари бажарилишини таъминлайди, хўжалик ишларининг натижалари учун колхозчилар олдида жавоб беради, давлат корхоналари, бошқа муассасалар ва ташкилотлар билан муносабатларда колхоз номидан иш кўради.

Колхоз раисининг ўз ваколати доирасига кирувчи, колхоз Уставига ва амалдаги қонунчиликка мувофиқ келадиган оғзаки ёки ёзма шаклдаги фармойишлари ҳамда кўрсатмалари барча колхозчилар ва меҳнат шартномасига биноан жалб этиладиган ходимлар учун мажбурийдир.

Колхоз раисини лавозимдан (жумладан бошқа ишга ўтиши муносабати билан ҳам) озод этиш фақат колхозчиларнинг умумий йиғилишида яширин ёки очиқ овоз бериш йўли билан қабул қилинган қарор асосида амалга оширилади.

Колхоз правлениеси ўз составидан колхоз правлениеси раиси ўринбосарларини сайлайди.

51. Колхоз правлениеси колхозчиларнинг умумий йиғилишига колхоз аъзолари орасидан колхознинг бош мутахассислари ва бош бухгалтерини тайинлаш ёки меҳнат шартномаси асосида уларни ишга қабул қилиш ҳамда эгаллаб турган лавозимларидан бўшатиш ҳақида таклиф киритади.

52. Бош мутахассислар ўзлари раҳбарлик қилаётган тармоқдаги ишнинг аҳволи учун жавобгар ҳисобланадилар ҳамда ишлаб чиқариш—молия планининг бажарилишини ташкил этадилар. Бош мутахассисларнинг улар тасарруфида бўлган масалалар юзасидан кўрсатмалари колхоз аъзолари ҳамда колхозда меҳнат шартномаси асосида ишлаётган шахслар учун мажбурийдир.

53. Бош бухгалтер колхозда учёт ва ҳисобот ишларини ташкил этади, уларнинг аҳволи ва тўғри юритилиши учун жавоб беради, пул маблағлари ва моддий бойликларнинг сақланиши ҳамда тўғри сарфланиши устидан кундалик назорат олиб боради, хўжалик ҳисобининг жорий этилишига фаол равишда кўмаклашади, хўжасизлик ва исрофгарчиликнинг олдини олиш чораларини кўради. Бош бухгалтер колхоз раиси билан биргаликда колхознинг йиллик ҳисоботига ҳамда пул маблағлари ва моддий бойликларнинг кирим қилиниши ва сарфланиши бўйича ҳужжатларга имзо чекади.

54. Колхоз бригадалари ва бошқа бўлинмаларида ижтимоий ишлаб чиқаришни бошқариш учун колхозчиларнинг йиғилишлари чақирилади.

Бригада (бўлинма) колхозчиларининг йиғилишлари заруратга қараб, бироқ камида ойига бир марта бригада кенгаши ёки бўлинма колхозчилари умумий сонининг камида 1/3 қисмининг талаби билан ёхуд колхоз правлениеси ёки раисининг талаби билан чақирилади.

Бригада (бўлинма) колхозчиларининг йиғилиши:

бригадир (бўлинма раҳбари)ни йиғилиш хоҳишига қараб очиқ ёки ёпиқ овоз бериш йўли билан колхоз аъзолари орасидан уч йил муддатга сайлайди, унинг қарори кейинчалик колхоз правлениеси томонидан тасдиқланиши лозим;

хўжалик ҳисоби топшириқлари бўйича бўлинмага бериладиган таклифларни кўриб чиқади, уларнинг бажарилиши юзасидан тадбирлар белгилайди, социалистик мажбуриятлар қабул қилади;

коллектив пудрат, интенсив технологиялар, колхоз мулкининг сақланиши, меҳнатни муҳофаза қилиш ва хавфсизлик техникасини яхшилаш масалаларини, бригада (бўлинма) ҳаёти ва фаолиятига доир бошқа масалаларни кўриб чиқади;

бригада кенгаши бригада раҳбари, мутахассислари ва бошқа аъзоларининг ҳисоботларини эшитади, колхоз правлениеси ёки колхозчиларнинг умумий йиғилишига коллективнинг виждонан ишлаётган аъзоларини рағбатлантириш, интизомни бузувчиларни жавобгарликка тортиш ҳақида таклифлар киритади.

Бригада коллективининг йиғилиши бригадир (бўлинма раҳбари)га жазо қўлланиш ҳақида ёки, агар у коллектив ишончини оқламаган бўлса, эгаллаган лавозимидан бўшатиш ҳақида таклиф киритади.

Йиғилиш бўлинмадаги ҳамма колхозчиларнинг камида 2/3 қисми қатнашган тақдирдагина қонуний ҳуқуққа эга бўлади.

Йиғилишда бригада (бўлинма) кенгаши уч йил муддатга сайланади. Тегишли бўлинманинг раҳбари кенгаш раиси ҳисобланади. Кенгашнинг ҳуқуқ ва вазифалари бригада (ишлаб чиқариш бўлинмаси) кенгашининг колхоз правлениеси томонидан тасдиқланган низомда белгилаб қўйилади.

Кенгаш мажлислари заруратга қараб, бироқ камида ойига бир марта чақирилади. Кенгаш қарори кўпчилик овоз билан қабул қилинади.

Бригадир (бўлинма раҳбари)нинг ишлаб чиқариш фаолияти билан боғлиқ фармойишлари мазкур бўлинмада ишлаб турган барча колхозчилар учун мажбурийдир. Бригадир (бўлинма раҳбари) ўз ишида колхозчилар йиғилишига, колхоз правлениеси ва раисига, шунингдек тегишли масалалар юзасидан эса бош мутахассисларга бўйсунади.

55. Колхоз правлениеси ва мансабдор шахсларнинг хўжалик ҳамда молиявий фаолиятини назорат қилиб бориш учун уч йил муддатга ревизия комиссияси сайланади.

Ревизия комиссияси:

колхоз Уставига, колхоз ревизия комиссияси тўғрисидаги низом ва амалдаги қонунчиликка риоя қилади, колхоз аъзоларининг умумий йиғилишига ҳисоб беради ҳамда колхоз Уставига, ички тартибот қоидалари, меҳнатга ҳақ тўлаш, ички хўжалик ҳисоби ҳақидаги низомларга риоя қилиниши, колхоз мулкининг сақланиши, шартномалар ва хўжалик операцияларининг қонунга мувофиқлиги, пул маблағлари ва моддий бойликларнинг сарфланиши, учет, ҳисобот ва колхозчилар билан ҳисоб-китоб қилишнинг тўғри бориши, шунингдек, колхоз правлениеси ва мансабдор шахсларнинг колхозчилар шикоят ҳамда аризаларининг ўз вақтида кўриб чиқишлари устидан контролни амалга оширади.

Колхоз ишлаб чиқариш-хўжалик ва молия фаолиятини ҳар йили камида икки марта ревизия қилади, вақти-вақти билан бригадалар ҳамда бошқа ишлаб чиқариш бўлинмаларининг хўжалик фаолиятини текшириб туради, колхознинг йиллик ҳисоботи юзасидан хулоса беради. Ревизия актлари колхоз умумий йиғилиши тасдиғидан ўтиши зарур.

56. Ревизия комиссияси қуйидаги ҳуқуқларга эга:

қишлоқ хўжалик маҳсулотлари, уруғлик ва ем-хашак, моддий-техника воситалари ва пул маблағлари, ишлатиладиган ва маҳсулот берадиган ҳайвонлар, бинолар, иншоотлар ҳамда бошқа мулклардан фойдаланишнинг тўғри бораётганлиги ва сақланишини текшириш;

текшириш учун мансабдор шахслар ва колхоз аъзоларидан керакли ҳужжатларни талаб қилиш;

текширишлар ва ревизияларнинг натижалари юзасидан умумий йиғилиш ҳамда колхоз правлениесига таклифлар киритиш.

Ревизия комиссиясининг таклифлари навбатдаги умумий йиғилишда, колхоз правлениесига киритилган таклифлар эса 10 кун мобайнида кўриб чиқилади.

57. Колхоз правлениеси ва ревизия комиссиясига сайловлар колхозчиларнинг умумий йиғилиши хоҳишига кўра яширин ёки очиқ овоз бериш йўли билан ўтказилади.

Правление ва ревизия комиссияси аъзоларининг сони колхозчиларнинг умумий йиғилиши томонидан белгиланади.

Колхозчиларнинг ишончини оқламаган колхоз раиси, правление ва ревизия комиссияси аъзолари колхоз аъзоларининг умумий йиғилиши қарори билан муддатидан илгари чақириб олинишлари мумкин.

58. Колхоз жамоат ташкилотлари муваффақиятли фаолият юритишлари учун зарур шарт-шароит яратиб беради.

59. Колхоз правлениеси ўз ишини касаба союз комитети билан мустаҳкам алоқада олиб боради.

XI. Колхоз уставининг қабул қилиниши ва рўйхатга олиниши

60. Колхозчиларнинг умумий йиғилишида Намунавий Устав асосида қабул қилинган колхоз устави бир ой муддат ичида халқ депутатлари район (шаҳар) Совети ижроия комитетига рўйхатга олиш учун тақдим этилади. Колхоз уставига кейинги тузатишлар ва қўшимчалар худди шу тартибда киритилади.

61. Рўйхатга олинган колхоз устави колхоз правлениеси, халқ депутатлари район (шаҳар) Совети ижроия комитетида сақланади.

62. Колхоз ўз фаолиятида колхоз уставига, колхозлар кенгаши қарорлари ҳамда амалдаги қонунчиликка риоя қилади, юридик шахс ҳуқуқларидан фойдаланади, ўз номи ёзилган муҳр ва байроққа эга бўлади.

*) Бундан кейин — колхоз аъзоларининг умумий йиғилиши.

ТЎҚАЙЗОРЛАР ҚИСМАТИ

Халқ депутатлари Самарқанд область Совети ижроия комитети диққатига

Соҳилдаги сийрак бутазорлар пахта пайкалларига туташ. Бу экинзорлар Оқдарё районидаги Энгельс номли колхозга қарашли. Ҳамроҳимиз — мазкур хўжалик механизатори Мурод Холбоев ўт босган қумлоқ уватдан вазмин одимлайди.

— Она табиатга онгли муносабатда бўлолмаяпмиз, — у экин майдонлари оша Зарафшоннинг қарийб яланғоч қирғоқларига ўйчан назар ташлайди. — Қилмишимиз учун табиат бизни сира кечирмайди.

Ҳаётнинг кўпгина чиғириқларидан ўтган отахоннинг суҳбати мароқли. Мурод ака дарё соҳилларида табиат муҳофазасининг ҳозирги аҳволи ҳақида аччиқ, аммо ҳаққоний сўзларни айтди. Унинг хотирлашича, бундан йигирма-ўттиз йил муқаддам Зарафшон қайирлари ёввойи жийда, чаканда, юлғун ва бошқа турли-туман буталар ҳамда ўт-ўланлар билан қопланган қалин тўқайзор бўлган. У қуён, тулки, бўри, қирғовул, ўрдак — турли ёввойи ҳайвон ва жониворларга тўлиб-тошган. Кейинчалик дарёвот деб аталмиш қайирлар ўзлаштирилиб экинзорларга айлантирилиши туфайли тўқайзорлар қисқариб кетди. Улардаги турли хил гиёҳ ва жониворлар қирилди.

Табиат муҳофазаси бугунги кунда бутун инсониятни ташвишга солаётган долзарб вазифа эканлигини тушунувчилар тобора кўпаймоқда. Ана шундай вазиятда ҳам Зарафшон ўзани, унинг икки шохобчаси — Оқдарё ва Қорадарё соҳиллари табиатига муносабат ўзгармаётгани ачинарлидир. Яъни дарёвотда қолган энсиз бутазорлар ҳам аёвсиз йўқ қилинмоқда, соҳил бўйлаб чўзилган катта майдонлар Самарқанд шаҳридаги турли ташкилотлар ишчи ва хизматчиларига чорбоғ (дача) қуриш учун бўлиб берилмоқда. Биз бу ердаги қурилиш ишларини изтироб билан кузатдик. Бульдозер кураги меваси маржондай тизилган чаканда дарахтлари, ёввойи жийдаларни илдизи билан қўпориб, чорбоғ учун жой текисламоқда. Ачинарли манзара!

— Эсиз чаканда, — афсусланганини яширмади халқ депутатлари Қоратери қишлоқ Совети раиси Тошпўлат Жўраев. — Давлат муҳофазасидаги бу ноёб ўсимликнинг атиги бирор шохчасини синдирган тартиббузарга маълум миқдорда жарима солинади. Тўқайзорлар область ташкилоти қарори билан чорбоққа ажратилгани сабабли ҳеч нарса деёлмаяпмиз. Кўз ўнгимизда бебаҳо бойлик хароб бўлмоқда.

Мавжуд манзара бизни қанчалик ранжитмасин, Тошпўлат Жўраев табиат шайдоси эканлигидан дилимиз равшан тортди. У нафақат тўқайзорлар, балки қишлоқлардаги кекса дарахтлар ҳам қирқиб юборилаётгани айрим парранда турларининг камайиб кетишига сабаб бўлаётганини куйиниб сўзлади.

— Ўн йиллар муқаддам қўшни «Оқдарё» совхозининг Бешкал қишлоғи атрофида йигирма олтита лайлак уясини санагандик, — изтиробли воқеани эслайди у.— Ҳар уяда бир жуфт парранда яшашини ҳисобга олсак, уватлардаги кекса тут, чинор ва тераклар тепасида элликдан зиёд лайлак макон тутганди. Кейинчалик экинзорларни яхлитлаштириш мақсадида уватлардаги ана шу асрий дарахтлар кесиб юборилди. Яқинда шу ерлардан ўтганимда атиги тўртта лайлак уясига кўзим тушди. Юксак, кекса дарахтлар йўқлигидан бечора қушлар симёғочлар тепасига ин қуришибди. Даҳбед қишлоғи атрофидаги ўнлаб лайлак уялари ҳам шу тарзда йўқолиб кетди.

Суҳбатдошимиз ҳақ. Бир пайтлар дарёвотдаги тўқайзорларда гала-гала бўлиб ўтлаётган, сакраб рақсга тушаётган лайлакларни қизиқиб кузатиш мумкин эди. Энди қушларнинг бундай завқли томошаларини кўрмайсиз. Негаки, тўқайзорлар йўқолаяпти, уя қуриш мумкин бўлган асрий дарахтлар қирқиб юборилмоқда. Ҳам бошпана, ҳам ўтлоқлардан маҳрум бўлган лайлаклар бу ерларни тарк этмоқдалар.

Атроф муҳитининг ифлосланиши соҳил бўйларининг нафақат ўсимлик ва ҳайвонот дунёсига, балки яқин теваракдага катта-кичик қишлоқлар аҳолиси саломатлигига ҳам жиддий зиён етказмоқда. Дарёнинг сув оширғич иншооти зонасида сўнгги йилларда юзага келган Фарҳод, Ширин деб номланган аҳоли пунктлари, корхона ва муассасаларда табиат муҳофазасига етарли аҳамият берилмаётгани оқибатида шундай бўлмоқда. Таъкидлаш керак, Энгельс номли колхознинг шарқий чеккасидан бир неча йил муқаддам оқова сувлар учун махсус зовур қазилганди. Мутахассисларнинг фикрича, чиқинди сувлар корхонанинг махсус қурилмаларида обдон тозаланиб тиндирилганидан кейингина ана шу зовурга оқизилиши шарт. Оқова сувнинг тозалиги шу даражага етиши керакки, гарчи ичишга тавсия этилмаса-да экинларни суғоришда бемалол фойдаланиш мумкин бўлсин. Лекин кўпгина корхоналарда бунга мутлақо амал қилинмаяпти, оқова сувлар деярли тозаланмасдан зовурга оқизилмоқда.

Масалан, Жомбой ун комбинатининг оқова сувларни тозалаш қурилмаси хўжакўрсин учун ишлаётганидан афсусландик. Биз бу ерда учратган ягона ходим — оператор Эркин Сулаймонов чиқинди сувни тозалаш хусусида мутлақо тушунчага эга эмас. Тозаланган сувдан намуна олиб, унинг ҳолатини муттасил кузатиб туриши лозим бўлган лаборант эса икки кундан буён ишга келмаётган экан. Хуллас, корхонанинг бўтана суви тозалаш қурилмасидан номигагина ўтказилиб, коллекторга ташлаб юборилмоқда.

«Самводиндустрия» ишлаб чиқариш бирлашмасининг шу зонада жойлашган тозалаш иншоотлари фаолияти ҳам талаблар даражасида эмас. Лаборант Раҳима Нуриддинова ва бошқа ходимларнинг эътироф этишларича, чиқинди сувни рисоладагидай тозалаш учун керакли микроорганизмлар етишмайди. Ифлос сув зовурда қумга тез сингиб, ер ости сувларига қўшилмоқда, қурук ва бошқа сув манбаларини булғамоқда.

— Асфальт-бетон заводи ҳам табиатга катта зиён келтирмоқда, — Энгельс номли колхоз пахтачилик бригадаси бошлиғи Шоди Мавлонов корхонанинг ҳавога қуюқ қора тутун бурқситаётган мўрисига ўкинч билан тикилади. — Мазут тутунидан қишда қорли далаларимизни қопқора қурум босади. Натижада дарахтлар қуримоқда, заҳарланган тут баргидан пилла қурти нобуд бўлмоқда.

Мазкур корхона газ билан ишлашга ўтказилса заҳарли тутунлар булути барҳам топиши табиий. Ёки тегишли тозалаш қурилмаси ўрнатиладими, ҳар қалай, ишга ижодий ёндашилиб, тутунни бартараф этиш чора-тадбирлари кўрилиши керак. Лекин корхона маъмурияти масалага бефарқ қараяпти.

Жорий йил ёзида депутатлар табиат муҳофазасидаги аянчли аҳволни Қоратери қишлоқ Совети сессияси кун тартибига алоҳида масала қилиб киритган эдилар. Қишлоқ Совети депутати Мурод Холбоев шу хусусда маъруза қилганди. Кези келганда Мурод ака ҳақида икки оғиз сўз. У ана шу заминда, дарё соҳилидаги қишлоқлардан бирида туғилиб, вояга етган. Улуғ Ватан урушида олти марта яраланиб ҳам жанг майдонини тарк этмаган. Қирқ йилдан буён жонажон қишлоғида механизатор. Пенсияга чиқиб ҳам оёғи даладан узилмади. Ҳар мавсумда машинада 150—180 тоннадан пахта термоқда. Мурод аканинг жанг майдони, колхоз далаларидаги хизматлари ўнга яқин орден ва медаллар билан тақдирланган. Ленин ордени, иккита Қизил Юлдуз, Меҳнат Қизил Байроқ орденлари соҳиби. Республикада хизмат кўрсатган механизатор.

Ўшанда депутатлар Мурод аканинг чиқишини қизғин қўллаб-қувватладилар. Қишлоқ Совети сессияси дарё оқимининг юқори қисмидаги корхона, муассаса ва аҳоли пунктларидан чиқаётган оқова сувларнинг тозалигига эришиш, асфальт-бетон заводини заҳарли тутун бартараф этилмагунча тўхтатиб қўйиш, тўқайзорларни сақлаб қолиш ниятида дарё соҳилларидан турли мақсадлар учун ер майдони ажратишга чек қўйиш юзасидан қарор қабул қилган эди. Бу масалада тегишли ташкилотлардан ёрдам сўралди. Жумладан, Оқдарё район санэпидстанцияси Сиёб райони раҳбарларига мурожаат қилиб, корхоналар ва аҳоли пунктларининг оқова сувларини тозалашда қоидадан чекинмасликни талаб этди. Таъкидланганидек, Қоратери қишлоқ Совети сессияси бу хусусда конкрет қарор қабул қилди. Аммо ҳақли талаб эътиборсиз қолаяпти. Вазият мазкур масалага халқ депутатлари Самарқанд область Совети ижроия комитетининг аралашувини тақозо этмоқда. Зеро, Қоратери қишлоқ Совети территориясида атроф муҳитининг ифлосланиши масаласи Жомбой, Сиёб, Оқдарё районлари, тегишли корхона ва муассасалар раҳбарлари иштирокида область миқёсида кўриб чиқилиб, ҳал қилиниши керак.

Нисбатан яқин ўтмишда, яъни Улуғ Ватан урушидан кейинги йилларда ҳам Зарафшон соҳилларида тўқайзорлар катта майдонларни эгаллаган. Уларнинг катта қисми ўзлаштирилиши экин майдонларига ўсиб бораётган талаб билан боғлиқ табиий эҳтиёж эди. Лекин айрим хўжаликларда тўқайни ўзлаштиришга шунчалик берилиб кетилдики, экинзорлар шундоқ дарёга тақалиб қолди. Бу ишда узоқни кўра билмаслик оқибатида (қирғовул урчитилаётган қўриқхона зонасини ҳисобга олмаганда) дарё ўзани қисмидаги мавжуд тўқайзорлар йўқолиш арафасида турибди.

Сирасини айтганда, давлат муҳофазасидаги мазкур қўриқхона зонасида ҳам тўқайзорлар ҳолати кўнгилдагидек эмас. Айрим участкаларда дарахт ва бутазорлар эгаллаган майдонларнинг эни юз қадамча ҳам келмайди. Кенглик ва озиқ истаб қўшни хўжаликлар ерларига учиб ўтаётган қирғовуллар тартиббузар овчилар ўқига дуч келаяптилар. Яқин атрофдаги қишлоқлардан келган айрим кимсалар эса қўриқхонадаги дарахт ҳамда буталарни кесиб, қонунга хилоф равишда картошка ва бошқа экинлар экмоқдалар.

Тўқайдан юлиб олинган экинзорлар аҳволи қандай? Таъкидлаш жоиз, Зарафшон дарёси қайирларининг катта қисми юзасини сув ювиб кетган тошлоқ ерлардан иборат. Бундай пайкалларда нимжон ғўзаларни аксарият қамиш, қиёқ ва бошқа бегона ўтлар босиб кетади. Умуман, экин битиши қийин ана шу унумсиз, тошлоқ ерларни деб тўқайзордаги дарахт ва буталарга, қуш ва ҳайвонларга қирон келтириш шартмиди? Фикримизча, кўзланган иқтисодий самарани бермайдиган бундай тошлоқларни тўқайзорга қайтарган маъқул. Дарё соҳилининг ҳар тарафида бир километрлар чамаси кенгликда тўқай қолдириш чора-тадбирларини ўйлаб кўриш керак. Ана шунда дарё қайирларининг ўсимлик ва ҳайвонот дунёси тикланиши учун бирмунча қулай экологик вазият вужудга келади.

Қолаверса, бу қадимий тўқайзорлар аҳоли чорваси учун табиий яйлов сифатида ҳам наф келтириши мумкин. Ҳолбуки, бугунги кунда дарё бўйидаги хўжаликлар аҳолиси бир бош сигирини боқишдан қийналиб, бир парча томорқасига ҳам озуқа экини экишга мажбур.

Тўқайзорларнинг аҳоли пунктига чегарадош зоналари ахлатхонага айлантирилаётгани ачинарли. Хусусан, дарёнинг Самарқанд шаҳрига туташ соҳилларида темир-терсак, шиша синиқлари, қурилиш чиқитларига ҳар қадамда дуч келасиз. Шу ўринда рус ўрмонларидаги яхши бир одатни эслаш ўринли. Бу ўлкада ҳатто ўрмонга сайр қилганлар ҳам тегишли чиқиндини (қоғоз, консерва қутилари, бўш шишалар ва ҳ. к.) супириб-сидириб ёқиб, кулини чуқур қазиб кўмиб, қўноқ бўлган манзилгоҳни тозалаб кетишларининг шоҳиди бўлганмиз. Мана буни она табиатга чинакам ҳурмат деса бўлади!

Хуллас, Зарафшон дарёси ўзанидаги қадимий тўқайзорлар ёрдамга муҳтож. Мамлакатимизда табиат муҳофазаси масалаларига сўнгги йилларда жиддий эътибор берилмоқда. Зарафшон тўқайзорларига эса катта маблағ ҳам керак эмас. Она заминнинг поклиги ҳақида бугунги ва келажак авлод олдидаги масъулият унутилмаса, табиатга ҳурмат ва эътибор кўрсатилса кифоя.

М. ЭРАЛИЕВ,
«Қишлоқ ҳақиқати» мухбири.

Китоб халқ истеъмоли моллари фабрикаси коллективи эллик хилдан ортиқ маҳсулот ишлаб чиқармоқда. Корхонада йилига кулолчилик буюмларининг йигирмага яқин янги нусхаларини тайёрлаш ўзлаштирилаяпти. Барча цехлар бригада пудрати усулида ишлаётганлиги туфайли манфаатдорлик ошиб, маҳсулотлар сифати тобора яхшиланиб бораётир.

СУРАТДА: кулолчилик цехи бадиий безак бериш участкасининг моҳир ишчиси Шаҳодат Зиёдова.

С. ВЕЛИЧКИН фотоси. (ЎзТАГ).

ҲИКМАТЛАР ХАЗИНАСИДАН

Вақт — бахт, бахтнинг бозори бўлмаганидек, вақт қадрининг ҳам баҳоси йўқ.

* * *

Бахт эшиги уч хосиятга эга кишиларга доимо очиқ. Булар — одоб либосини кийган, меҳнат машаққатларидан чўчимайдиган ва мард кишилардир.

* * *

Обрўни туширмасдан олдин кўз қорачиғидек эҳтиётлаш лозим.

* * *

Бутун умрини икки мақсадга — яхши одам бўлишга сарфлайдиган, ўзгаларга наф етказишни ўйлайдиган кишиларни қуёш фарзандлари, дегим келади. Қуёш нури зарралари ерда ҳаёт пайдо қилиб, одамлар қалбига зиё олиб кирганидек, қуёш фарзандлари ҳам ҳаётга тароват бағишлаб, кишилардаги умид, ишонч, қувонч учқунларини алангалатиб яшайдилар ва бир умр шундай бўлиб қоладилар. Ташвишлардан чекинмаган, қийинчиликлардан чўчимаган, тўсиқлардан қўрқмаган киши ғолиб чиқади, мақсадига эришади.

* * *

Кўзбойлағич кўринмас ҳийла билан кўзингни бойлайди, номард «дўст» эса сирингни олиб, ўзингни боғлайди.

* * *

Иғвогар — кўршапалакнинг ўзи. Тунни кўриб, кунни кўрмайди кўзи.

* * *

Қувноқ одам кулдиради, ғийбатчи ўлдиради.

* * *

Булбул хушовозлиги, гул муаттарлиги, замин зеболигининг боиси аёллар жамоли, тўкис камолидандир.

* * *

Кутубхона — буюк маънавий хазина. У ҳамиша кишилар билан жонли мулоқотда бўлиб, донишмандлар билан учраштиради, яхшилар билан дўстлаштиради, одоб ва эзгуликдан дарс беради, охири мақсадга етказади.

* * *

Ўз тарихи, маданияти ва адабиётини севмаган, менсимаган одам жоҳил ва батолдир.

* * *

Нон—имон, имон—виждон.

* * *

Онанинг бир қўли бешикни тебратса, иккинчи қўли оламни тебратади.

* * *

Офтоб нури ерни иситар,
Она меҳри элни иситар.

* * *

Илм билан бойлик
келишолмас,
Фозил одам дунёни демас.

* * *

Одоб камолга етказар,
Меҳнат—шуҳратга.

* * *

Биров ўзгани деб отилади,
Биров ўзини деб сотилади.

* * *

Рашк—кўринмас оғу. У ҳамма нарсадан: севгидан ҳам, оиладан ҳам, ҳатто ҳаётдан ҳам жудо қилиши муқаррар.

* * *

Инсон одобда синалади, меҳнатда эъзозланади.

Малик МУРОДОВ,
профессор.

Ральф ВИНЕР,
НЕМИС ҲАЖВЧИСИ

КУЗ СЕВГИСИ

Ростми-ёлғонми, билмадим, бир донишманд куз фаслида севги-муҳаббат риштаси мўрт ва нимжон бўлади, деган қарорга келган экан. Унинг таъкидлашича, бу пайтда ёғин-сочиннинг кўплиги, об-ҳавонинг дам-бадам ўзгариб туриши, тананинг совуққа чидамсизлиги айниқса ошиқ-маъшуқлар кайфиятига салбий таъсир этиб, уларни тунд ва ҳиссиз қилиб қўяркан. Менимча, севиш ва севилишни орзу этган кимсалар ўз муҳаббатларини Янги йил байрами учун тежам қилсалар керак. Масалага шу нуқтаи назардан ёндашадиган бўлсак, кеч кузакда севги изҳор қилиш ўз-ўзидан ғайри табиий бир ҳодисадек туюлади. Аммо аслида-чи?..

Айни мана шундай кеч куз кунларининг бирида махсус топшириқ билан Дюрштатдан Регенштейнга поездда йўлга чиқишга тўғри келиб қолди. Жўнаш олдидан аввалгидек кўзларим олма териб, перронма-перрон сандирақлаб у ёқдан-бу ёққа юрмадим. Бу сафар, аксинча, тўппа-тўғри вагонга чиқдим-да, бафуржа ўз ўрнимга чўкдим, чунки ҳавонинг ҳам, менинг ҳам қовоқларимиз уюлган эди.

Аммо кўп ўтмай куз севгиси ҳақидаги бемаъни таълимотнинг нақадар пуч ва асоссиз эканлигини сездим. Небелфельде станциясидан эртакларда тасвирлангандек ниҳоятда гўзал ва ниҳоятда жозибали бир аёл менга ҳамроҳ бўлди.

Фасллар келинчаги — баҳор айёми, лоақал саратоннинг энг иссиқ кунлари бўлганда борми, оҳ-оҳ, қармоқча ташлаб кўрардим-а. Ҳозир-чи? Ҳозир бу нарсанинг мавриди эмас. Шаҳарма-шаҳар изғиб юрадиган бунақа саёқ хонимлар кўнгилга сиғармиди? Шу сабабли қарама-қарши тарафимга жойлашган йўлдошимнинг саломига истар-истамас алик олдим-да, Туркия — Венеция уруши ҳақидаги тарихий романни ўқишда давом этавердим. Очиғи, уруш тафсилотлари ҳақида менда тарихча ҳам тасаввур йўқ эди. Бор вужудим билан китобга шўнғиб кетгандим: қирол Фарнеза халққа ғалаба олдидан мурожаатнома баён қиларди. Ворди шу пайт ёнимдаги жонон мени нон, ҳатто турк асали билан сийламоқчи бўлганида ҳам тап тортмасдан унинг раъйини қайтарардим.

Билмадим, сўзамол эмаслигим, ўзимни босиқ тутишим ёки энг муҳими, китобхонлигим маъқул бўлдими, ҳарқалай, нотаниш хоним томдан тараша тушгандек илтифот оҳангида менга луқма ташлади:

— Кечирасиз, танишиб қўяйлик: фройлен Ева. Бироз тамадди қилиб олсангиз!

Ҳимматли пассажир узатган нарса мен кутгандек Туркиядан келтирилган асал эмас, балки Венеция шоколади бўлиб чиқди. Албатта, бу стратегик юришдан мен ҳушимдан кетиб йиқилмасдан, балки камтарлик ва камсуқумлик билан суҳбатдошимга назар ташлаб, инкор қилдим:

— Ральф Винер. Раҳмат. ширинтомоқ эмасман!

Сўнгра аввалгидан ҳам берилиброқ мутолаада давом этдим. Тарвузи қўлтиғидан тушган Ева хоним бирпасда ширинликни ўзи «тинчитди», мўъжазгина сумкадан кўзгу чиқарди, юзига упа, лабига мой суртди ва менга синчковлик билан кўз югуртира бошлади. Барибир кўнглимни овламоқчи бўлган ҳамхонамнинг болтаси тошга тегиб синиши аниқ эди. Нега десангиз, айни кеч кузак, хазонрез даври эди-да! Бошқа фасл бўлганда, бояёқ эслатиб ўтганимдек, бир сонияни ҳам бой бермасдан керакли координатларни аллақачон ён дафтарга ёзиб олардим. Аммо бу сафар-чи? Бу сафар гўё оғзимга мум қуйилгандек эди.

Шу алфозда манзилим — Регенштейн шаҳрига етиб келганимни пайқамай қолибман. Совуққина хайр-хўшлашиб, йўлак томон шайландим. Купедан тушиб, бир неча қадам босишга улгурмаган ҳам эдимки, фройленнинг мени таъқиб қилиб келаётганини сездим:

— Кечирасиз, жаноб Винер, сиз билан бир-икки оғиз гаплашиб олмоқчийдим.

— Қизиқмисиз? Бизлар бутунлай ёт кишилармиз-ку! Нима ҳақда гаплашардик, — жавоб қайтардим фаслга мос оҳангда.

— Биласизми, ҳурматли Ральф, — муддаога ўта бошлади бахтини ахтариб юрган хоним, — мени авф этасиз, ўзингизни ёлғиз аёл қаршисида мўмин-қобил тутишингиз, умуман одоб ва ахлоқингиз менга жуда ёқиб қолди. Ҳаётда кўплаб шилқим йигитлар, лақма эркаклар билан тўқнаш келганман. Қасам ичиб айтаманки, шаккоклик қилмайдиган, сиздек ақли расо эркак зотини умрим бино бўлиб энди кўришим. Турмушда ўзини мағрур тута оладиган, камтар ва вазмин эр кишини учратсам, албатта ўшанга турмушга чиқсам, деб аҳд қилиб юргандим.

Шундай эҳтиросли сўзлар билан Ева хоним қаршимга ўтди ва ўзининг рад қилиб бўлмайдиган оташ нигоҳини менга қадади. Мен, бечора, нима ҳам дейишим мумкин эди? Оғир тин олдим-да, барги хазон тўкиладиган вақтнинг ишқ-муҳаббатга дахлдор эмаслиги ва донишманд юритган фикрнинг ўта бетутуруқ эканлигига ишонч ҳосил қилдим.

Шу-шу бошимни икки, оёғимни тўртта қилган ўша хазонрез ва бахтли куз кунларидан буён иш юзасидан сафарга ёки саёҳатга ёлғиз чиқадиган бўлсам, ўзимни хотин-халаж қаршисида ниҳоятда вазмин ва сипо тутишга уринаман.

Немисчадан
Бойхўроз МАМАТҚУЛОВ
таржимаси.

СПОРТ АХБОРОТИ

ФУТБОЛ

ФИФАнинг биринчи вице-президенти хотирасига бағишланган анъанавий мусобақанинг иккинчи турида ғолиблик учун қизғин кураш борди. Таъкидлаш жоизки, СССР терма командаси мазкур турнирга пухта тайёргарлик кўргаланлигини амалда исботлаяпти. Вакилларимиз ХХР терма командаси билан учрашувда ҳам ғалаба қозониб, тўрт имкониятдан шунча очко тўпладилар. Мамлакатимизнинг иккинчи терма командаси дастлабки ютуқни қўлга киритди: АҚШ футболчиларини 2:1 ҳисобида енгди. ГФР — Франция ўйини жанговар дуранг (1:1) билан тугади.

СССР олимпиада терма командаси Ҳиндистонда ўтказиладиган халқаро турнирда (15 январдан 1 февралгача) иштирок этади. Катта тренер А. Бишовец командага қуйидаги ўйинчиларни жалб этди: дарвозабонлар — Харин, Прудников; ҳимоячилар — Лосев, Скляров, Фокин, Чередник, Кеташвили, Яровенко; ярим ҳимоячи ва ҳужумчилар — Е. Кузнецов, Михайличенко, Добровольский, Тищенко, Иванаускас, Коливанов, Татарчук, Бородюк, Бараннаускас ва Ю. Савичев.

ВОЛЕЙБОЛ

Бремен (ГФР)да халқаро мусобақа иштирокчилари учинчи учрашувни ўтказдилар. Турнирда мамлакатимиз шарафини ҳимоя қилаётган «Уралочка» иккинчи ғалабани қўлга киритди. Свердловсклик волейболчи қизлар Нидерландия терма командасини мағлубиятга учратдилар — 3:0. Куба — Канада командалари ўйини ҳам шундай ҳисобда тугади. Уч турдан сўнг бирон маротаба ҳам мағлубиятга учрамаган Куба терма командаси пешқадамлик қилаётир. «Уралочка» иккинчи ўринни эгаллаб турибди.

Бошқа группадаги учрашувлар натижаси: ГДР—ГФР—3:0, Куба-2 — Жанубий Корея —3:1.

ЧИМ ХОККЕЙИ

Ҳиндистонда эркаклар ўртасида халқаро мусобақа ўтказилаяпти. СССР терма командаси навбатдаги ғалабани қўлга киритди. Вакилларимиз Жанубий Корея хоккейчиларини 2:0 ҳисобида енгишди.

Покистон — Кения учрашуви ҳам томошабинларда яхши таассурот қолдирди. Ўйин давомида ҳужумкорликда ҳаракат қилган покистонликлар рақиб дарвозасини беш маротаба ишғол этишди. Кенияликлар бир бор муваффақиятга эришишди, холос.

БАСКЕТБОЛ

СССР чемпионатининг олий лигасида навбатдаги учрашувлар бўлиб ўтди. Каунаснинг «Жальгирис» командаси Киевнинг «Строитель» коллективини 87:84 ҳисобида енгди. Бошқа ўйинлар натижаси: РТИ (Минск) — «Динамо» (Тбилиси) — 89:91, «Статиба» (Вильнюс) — СКА (Киев) — 91:78, ЦСКА — «Калев» (Таллин) —96:70, ВЭФ (Рига) — «Шахтёр» (Донецк) — 100:99, «Динамо» (Москва)— «Спартак» (Ленинград) 64:68.

« Ферганнефтеоргсинтез » бирлашмасида меҳнат қилаётган «қора олтин»ни қайта ишловчилар ўзларининг маданият саройини маданият ва санъат цехи деб атадилар. Маданият саройида 42 та бадиий ҳаваскорлик коллективи ишлаб турибди. Улар бадиий ва техника ижодиёти билан шуғулланадилар.

МАДАНИЯТ ВА САНЪАТ ЎЧОҒИ

«Нефтчи» саройида ярим кечагача чироқлар порлаб туради, музика ва қўшиқлар қулоққа чалинади. Қизиқишлар бўйича тузилган клубларда қатъий жадвал асосида машғулотлар олиб борилади. Тўгаракларда қатнашишга вақти бўлмаган ишчи ва хизматчилар учун уларнинг турар жойларида, ётоқхоналарида, ишлаб чиқариш цехларининг қизил бурчакларида сарой филиаллари очилиб, унинг таъсир доираси анча кенгайтирилди.

Ишчилар бўш вақтларида хор тўгарагида, «Эфир» радиоклубида шуғулланадилар, вокал-чолғу ансамблида қатнашиб, концерт программалари тайёрлайдилар. Олтита бадиий коллектив «Халқ ҳаваскорлиги коллективи» фахрий унвонига сазовор бўлган. Духовой оркестр, «Фламинго» деб аталган замонавий бал рақси ва «Серпантин» хореографик ансамбллари, драма театри, «Синтез» ҳаваскорлик киностудияси халқ ижодиёти иккинчи Бутуниттифоқ фестивалининг лауреатлари бўлдилар. «Қир гуллари» ашула ва рақс ансамбли довруғ таратган. Яқинда у Афғонистон гастролидан қайтиб келди.

Маданият саройи бирлашма ходимларини, уларнинг оила аъзоларинигина эмас, Қиргули посёлкаси аҳолисини ҳам ўз бағрига чорлайди. Бу ерда «ўзимизникилар» ёки «бегоналар» деган гап йўқ. Ҳар ким ўзи кўнгил қўйган иш билан шуғулланиши мумкин. Ҳозир «Нефтчи» саройида очилган турли тўгаракларда 35 мингга яқин киши қатнашмоқда.

Янги йил бошланиши билан маданият саройининг баъзи коллективлари хўжалик ҳисобига ўтишди. Маиший тўгараклар, болалар балет студияси пулли бўлди.

В. ТАТАРИНОВ,
ЎзТАГ мухбири.

Редактор
А. Ғ. МУХТОРОВ.

ЗАНГОРИ ЭКРАНДА

Чоршанба, 13

● МТ I

7.00 **«120 минут».**
9.05 «Нега ва нима учун?». Болалар учун кўрсатув.
9.45 «Мана менинг қишлоғим». Бадиий фильм.
11.05 А. Петров. «Оламнинг яратилиши». Балетдан сюита.
11.50 Янгиликлар.

* * *

16.00 Янгиликлар.
16.10 «Қайта қуриш прожектори».
16.20 СССР Давлат телерадиоси академик рус халқ чолғулари оркестрининг концерти.
16.45 **«Қайта қуриш: тажриба ва муаммолар».** Телевизион ҳужжатли фильмлар премьераси: «Калитни изланг» (Ленинград), «Енгиш» (Боку).
18.05 Қувноқ концерт.
18.35 Мультфильмлар: «Шаҳзода ва уч табиб ҳақида эртак», «Шайба, шайба».
19.05 «Смольний. Тарих саҳифалари». 2-кўрсатув.
19.35 «Дунё воқеалари».
19.55 **МТ экранида биринчи марта.** «Кузги соната». Бадиий фильм (Швеция — ГФР — Норвегия).
21.30 **«Время».**
22.05 «Қайта қуриш прожектори».
22.15 Катталар учун мультфильм. «Ўтган йилги қор ёғарди».
22.35 «Дунё воқеалари».
22.45 **«Юнона» ва «Ажаб эмас».** Ленин комсомоли номли Москва театри фильм-спектаклининг премьераси. Авторлар — А. Вознесенский, А. Рибников.
00.10 Эстрада концерти.

● МТ II

9.00 Эрталабки гимнастика.
9.15 «Ғаройиб тақдирли фильм». Илмий-оммабоп фильм («ЦСДФ»).
9.35, 10.35 Физика. 8-синф. Вазнсизлик ва ортиқча юк.
10.05 Немис тили. 1-йил шуғулланаётганлар учун.
11.05 СПТУ ўқувчиларига. Астрономия (астрономия ва космонавтика).
11.35, 12.35 Умумий биология. 9-синф. Ҳайвонот дунёси қандай ривожланган?
12.05 Немис тили. 2-йил шуғулланаётганлар учун.
13.05 **«Ботқоқликдаги одамлар. Полесье хроникаси».** Телевизион бадиий фильм премьераси. 2 ва 3-сериялар.
15.20 Янгиликлар.

* * *

18.35 Янгиликлар.
18.45 «Қишлоқ янгиликлари».
19.45 Реклама.
19.50 «ВАЗ» Маданият саройининг вокал ансамбли ҳамда халқ чолғулари ансамбли ижро этади. Куйбишев шаҳридан кўрсатилади.
20.00 «Набережнаядаги уй». Архангельскда уй-жойларни тақсимлашда социал адолат масалалари ҳақида.
20.30 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар!
20.45 «Ёзни эслаб».
21.15 **«Хемингуэй Кубада».** Ҳужжатли фильм премьераси (Куба).
21.30 **«Время».**
22.05 «Қайта қуриш прожектори».
22.15 **«Ботқоқликдаги одамлар. Полесье хроникаси».** Телевизион бадиий фильм премьераси. 2-серия.
23.10 П. И. Чайковский номли конкурс лауреатлари.
00.15 Хоккей. СССР чемпионати. «Крилья Советов» — «Спартак». 2 ва 3-даврлар. Танаффус пайтида (00.50) — Янгиликлар.

● ЎзТВ

6.55 **«Ассалому алайкум».** Информацион-дам олиш программаси.

* * *

16.45 Биология. Органик олам эволюциясининг асосий йўналишлари.
17.15 «Карпат рапсодияси». Телефильм.
17.30 Ўзбек совет адабиёти. Ҳамид Олимжон (рус.).
18.00 Янгиликлар.
18.10 Кўрсатувлар программаси.
18.15 «Сахий эртак». Мультфильм.
18.30 **«Ёшлик»** студияси кўрсатади. «Сенинг замондошинг». Олмалиқ геология-қидирув экспедицияси пармаловчилари мастери П. Абдуллаев ва унинг бригадаси ҳақида ҳикоя (рус.).
19.00 «Агросаноат ва Озиқ-овқат программаси».
19.30 **«Ахборот»** (рус.).
19.45 «Венецияда карнавал». Телефильм.
20.00 Адабий театр. А. Мухтор. «Умр».
20.30 **«Ахборот».**
20.50 Ўзбекистон Давлат телерадиоси камер оркестрининг концерти.
21.30 Москва. **«Время».**
22.05 Москва. «Қайта қуриш прожектори».
22.15 «Оловли йўллар». Кўп серияли телевизион бадиий фильм. 14-серия — «Курашаётган Туркистон».
23.30 Кўрсатувлар программаси.

Р—13622. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. А. 1006. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12